

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чал хуъх!

1920-йисалай акъатзава

N 48 (10953) хемис 26-ноябрь, 2020-йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Абдулафис ИСМАИЛОВ

(Эвел - 47-нумрада)

Къе чакай гъар сад ва вири инсаният патал коронавирус ақалтлай муракаб имтигъандиз элкъвенва. Акул-камал дигмиш хуунин, инсанвиллин, умъурдин къадир чир хуунин дережа ахтармишдай имтигъан. Дунындин винел и завал чукун тавунвай улькве алач. Им “ЕГЭ-мег”, “бахтлу билет” гъилиз къедай имтигъан туш - коронавирусдиз я пулунин тъям, я къавум-къардашвални хала-хатурвал чидач. Коронавирусдихъ инсаф авач. Амма жуван ва багъририн сагъламвал багъа тир, акул къилевай итимдин вилик и вилиз таквадай душманди - ковидди рей гуда. Гъелеги лагъайтла, цийи вируси дигъиниз гъужумзава.

Виридунындин здравоохраненидин организацияди (ВОЗ) хабар гузайвал, аллатай лъафтеда коронавирусдик азарлубурун къадар садлагъана гзаф хъана, 57,2 млн касдив агаънава. Сайикъан къене 641 агъзур касдилай гзафбурук вирус акатна, 1,3 млн кас телефон хъана. Россияда, санлай къурла, 2,03 млн касдик коронавирус акатнава. Сайикъуз къиле тухвай ахтармишунрин нетижада 24318 касдик вирус акатнавайди тестикъ хъана.

Дагъустанда арадал къевзевай гъаларикай. Санлай къачурла, азарлу хъанвайбурун къадар 18135 касдив агаънава, са йикъан къене (22-ноябрдин делилар) цийиз вирус акатнавай 105 кас чирна, 110 кас сагъар хъувуна. Тугъвал пайды хъайидалай инихъ сагъар хъувурбурун къадар 16 300 касдилай гзаф я. Ийикъара гъар юкъуз цийиз азарлу жевайбурун къадардилай сагъар хъийизвайбурун къадар гзаф жезва. Гайиф хъи, тугъвалдик чи республикада 888 кас кечимиш хъана.

Гекъигун патал статистикадин сад-къве делил мад гъиз кланзава. 24-апрелдиз Да-

гъустанда коронавирусдик азарлубурун къадар 567 касдив агаънай. 25-апрелдиз абурун къадар 157 касдин гзаф хъана.

Гила фикир це: 28-апрелдиз республикада коронавирусдик азарлу тир 1147 кас сагъар хъийизвайтла, 20-ноябрдиз сагъар хъийизвайбурун къадар 959 тир. Заз а кар къейд ийиз кланзава хъи, алай вахтунда республикада арадал атанван гъалар кичле же-дай, велвела куттадай хътинбур туш. Чи ду-хтурриз махсус дарман-дава гъелеги ава-чирил и залан азардикай сагъар хъийиз чир хъанва. Чигин сагъламвал хаталувилк ку-туна, ийф-югъ талъана, инсанар ажалдикай къутармишавай абуруз аферин, баркалла!

Амма кичле хъана къланда, COVID-19 акатна, больницацадиз аватунай. Ду-хтурханайра сагъар хъувуна хтайдурун гафа-рих рикл къарсатмиш тахъана яб акализ жедач.

Квез абурувай азарлуди гъихътин залан азабрик жеватла, ван къведа. Квез абурувай герек вири дарманар гъамиша чакдал тежевайди, инсанар сагъар хъийиз, гъар юкъуз къетлен игитвал ийизвай, чипи Аллгъадин патай пай, назик рикл ганвай халис ду-хтурин патав чипиз са къайгъуни авачир, азабдик квай инсандин язух текъведай “духтурарни”, “медсестра-ярни” гвойдай чир жеда.

Коронавирусдик больницацадиз аватун? Гъич садазни къисмет тахъурай, лугъузва виликан пациентри ва, гъелбетда, ду-хтурри чинни. Жувак и тегъуын акат тавун эвени-эвэл жувалай гзаф аслу я. Гъикъван аламат жеватлани, и кар чна гъар сада къевелай аннамишавач. Жуван сагъламвал хъун патал чаз ду-хтурри, пешекар ви-русологри къалурзаявай меслятрап, исте-мишунрал амал авун четин кар туш. Ятла-ни, чна абур кваз къазвач.

Вирус акат тавун патал вуч авун герек къевзва? Ду-хтурри меслят къалурзаявай (тикар хъийизва), сифтени-сифте маска алукун, ам вахт-вахтунда дегишарун, гъи-

лерин михъивал хъун, салам гудайла, гъил та-кун, къужахламиш тавун, раҳадайла, сад-садаз 1,5-2 метрдилай гзаф мукъва тахъун, гзаф инсанар къват! жеввай чай-риз тефин ва икл мад. Ибур вириз чизвай къайдаяр я. Чна, абурул амална, амайбу-рувани истемишна къланда.

Инсанар инанмиш хъун патал са ми-сал гъиз кланзава. Токидин университетдин патав гвай медицинадин институтда къалахзаявай вирусологри маскайрин мен-фялтувал ахтармишдай са тежриба тух-вана. Абуру хиругрги алуқизавай маскади-вай гъи къадарда COVID-19 вирусрин ви-лик пад къяз жевватла, гъи дережада чун хъузватла, лабораториядин къайдада ах-тармишна. Нетижа шадвал кутадайди хъана. Хиругрин маскади вирусрин вири къадардин 47 процентдин вилик пад къу-на. Эгер вирусар чукъурзаявай чешмадал-ни абур къабулзаявайдал къведенали мас-каяр азас хъайтла, сагълам бедендикакат-заявай вирусрин къадар саки 80 процент-дин тимил жезва. Чаз вириз чизвайвал, коронавирусдик жеввай азарлувиллин къе-зилвал вяя заланвал, сагъарис хъежеда-ни, хъежедачни бедендик акатзаявай вирус-рин къадардилай (дозадилай) аслу я.

Гекъигун патал. Японияда 127 млн ага-ли яшамиш жезва. Абурукай, 15-ноябрдин делилралди, 116 667 касдик коронавирус акатна. Чи ульквела 147 млн ага-ли ава. Алай вахтунда коронавирус 2 млн касдилай гзафбурук акатнава. Сагъар хъувунин къалах чина, гекъигайла, лап вини дере-жадинди туштлани, хъсанзава. Амма ко-ронавирусдин вилик пад къунин карда чи виридан чалишмишвилер чарасуз я.

Японвиири, вири халкъди гъисабзаявайвал, чеб коронавирусдикай хъунин карда къилин роль маскайри къугъзваза лугъузва. Маскайр алачирбур абурун къучайрани акавадач. Чина лагъайтла, маска-яр алуқиз тун гзафбуруз жаза хъиз ак-вазва. Икл виже къведач, гъуруметлубур.

Игътияж аваз хъайтла...

“Дагъустан” РИА-ди хабар гузайвал, алай вахтунда республикадин ду-хтурханайра коронавирус акатнавай азарлубурун патал 3 246 чарпай (кой-ка) кардик кутунва. РД-дин здравоохраненидин министерстводи 23-ноябрдиз раиж авур делилралди, ду-хтурханайра коронавирус акатнавай 2 373 кас сагъар хъийизва. Абурун арада сагъламвал ақалтлай пис гъалда авай-бүрни ава.

Коронавирус акатнавайбур патал кардик кутунвай чарпайрин пудай са пай азад я. Дагъустандин здравоохраненидин министерстводин пресс-къуллугъди хабар гузайвал, игътияж аваз хъайтла, чарпайрин къадар мадни гзафарда.

“Тугъвал акатнавайбурукай гзафбур (къезил гъалда авайбур) къвалин шартлара сагъар хъийизва. Ду-хтурханайра къатканвайбурукай 80 процент азарлубурун гъал юкъван жуърединди я, 2 процент - пис гъалда авайбур. Ахътнубур реанимациядин шартлара сагъар хъийизва”, - алава хъувуна региондин здравоохраненидин министерстводин пресс-къуллугъдин векилди.

Нумрадай къела:

ЖЕМИЯТ

Алимири тайнарда

Мярекатдин сергъятра аваз рахай Го-сударстводин Эрмитаждин археология-дин архитектурадин сектордин илмидин къуллугъчи Виктор Мысан фикирдалди, Дербентдин къеледин мулкарал жағъан-вай хашунин къалуп авай къадам гүмбет мартирий хъиз эцигнава.

► 2

ВАТАНПЕРЕСВАЛ

Буржидиз, намусдиз вафалу яз

И дунында гъикъван инсанар аватла, абурухъ гъакъван къилихар, рангар, кла-лубар, ериярни ава. Амма игитвиликай ва я алчахвиликай ихтилат фидайла, и гъерекатар я рангаришлай, я кла-лубрилай, я мил-летдилай аспу жезвач.

► 3

МЕДЕНИЯТ

Къелиз кагъул жедач

Н. Фарзалиев лезги ктаб-газетдикай тамамдиз магърум авур несилдай я. Амма ажайиб ва рази ийидай душишум ам я хъи, лезги чалалди къалун-къхин къисмет хъ-начтлани, бажарагъ, къатунар авай лезги жаванди, мумкинвал хъайила, вичин умъур-дин и эксикеал арадай ақыудна, дидед чла-лал къелиз, хъиз чирна.

► 6

МЕДЕНИЯТ

Лезги чал чирин

Чи чала гзаф къадар нугъатар ава. Чеб гъакъван деевләтту, гзаф хъсан, иер гафарив ацланвай. Ша чна халис лезги га-фар вилик кутан! Къецепатан чаларай атанаев гафар эveziz жедай нугъатра авай гафар чи литературадин чалаз гъин. Заз чиз, и карди чал мадни вилик ту-худа.

► 8

УМЫУР

Чи меҳъерар

Виликдай меҳъерринг суфрадал тъямлу шурва, дулма ва аш жедайди тир. Гила ла-гъайлла, 10-15 жуъредин хъурекар гъазур-зава, столрап са шумуд жуъре салатар жезва, чебни - майонез янавайбур. На лу-гууди, меҳъерринг атанаевбур сагъ са ва-ца-ра гишила ава, тъуын тақуна. Гъа хъурек-рин чөхи пайни, нен тийиз, пуч жезва. Яни меҳъерин иесидиз зиян жезва.

► 9

ХАБАРАР

Чехи бубадин гелеваз

Алай иисуз Лавияди МГУ-дин меҳани-кадинни математикадин факультет яру дипломдалди ақылтларнава. Гъелбетда, илмидин рекъе чехи күкүшрих агаънин мурад рикл авай жегъил математикди виши къелай вузда математикадин рекъий мадни дерин чарвилер къачун къетлнава. Алай вахтунда ада вуздин аспирантура-да къелун давамарзава.

► 12

Гъукумат отставкадиз ракъурна

Дагъустан Республикадин Конституциядин 78 ва 91 лагъай статьярин бинедаллаз РД-дин Къилин къуллугъ вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликова Дагъустан Республикадин Гъукумат отставкадиз ракъурна. Идан гъакындай «Лезги газетдиз» РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Дагъустан Республикадин Гъукуматдин Председателдин везифаир кылиз акъудун вахтуналди РД-дин Гъукуматдин Председателдин заместитель Абдуллатыг Амирхановат тапшурмишнава.

РД-дин Гъукуматдин цийи состав арадал гъидалди РД-дин Гъукуматдал вичин везифаир тамамарун давамарун тапшурмишнава.

Рикъел ххин, вилицдай Россиядин Федерациядин Президентдин Указдалди Дагъустандин Гъукуматдин рөгъбервал гайи Артем Здунов вахтуналди Мордовия Республикадин Къилин къуллугъдал тайинарнай.

Дагъустан Республикадин Къилин къуллугъ вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликован указрин бинедаллаз РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин руководителдин сад лагъай заместитель Деревянко Владимир Викторович ва къенепатан сиясатдин рөгъбервал гайи Артем Здунов вахтуналди Мордовия Республикадин Къилин къуллугъдал тайинарнай. Икъл Алексей Петрович Гъасанов РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин руководителвиле тайинарна. Адал къведалди Администрациядин рөгъбервал гайи Владимир Иванович хушуналди къуллугъдилай элячна.

РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин правовой управленидин начальник Рабаданов Руслан Мухтарович, Дагъустандин Къилин секретариатдин руководителдин заместителвиле Омаров Мегъамед Навурбекович

Идахъ галаз сад хъиз, информациин сиясатдин рекъяй управленидин начальник Зубайруев Зубайру Исаевич, РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин руководителдин сад лагъай заместитель Деревянко Владимир Викторович ва къенепатан сиясатдин рөгъбервал гайи Артем Здунов вахтуналди Мордовия Республикадин Къилин къуллугъдал тайинарнай. Икъл Алексей Петрович Гъасанов РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин руководителвиле тайинарна. Адал къведалди Администрациядин рөгъбервал гайи Владимир Иванович хушуналди къуллугъдилай элячна.

РИКІЕЛ ХХИН, вилик квай ийкъара Администрациядин къурулшданы са жерге дегишвилер түнай. РД-дин Къилин указдалди Администрациядин руководителдин заместителприн къадар садал къевдалди тімиларна ва гъак! къенепатан сиясатдинин чадин самоуправленидин месэлайрин рекъяй управленийн сад авуна. Идалани гъеири, Администрациядин къурулшда Сад лагъай отделни тешкилнава.

Игитдин гъурметдай

Хазран Къасумов

Эминхуруун библиотекада Россиядин Игит Зейнудин Батманован экъу къамат рикъел хуниз талукъарнавай мрекат къиле тухвана. Библиотекадин заведующий Алла Буржалиевади Зейнудин Батманован уммуздын ва зөгмөтдин рекъекай, игитвиликай гөгъенш рахунар авуна.

- 2015-йисан 15-майдыз Къурагъ райондин Клирийин хуърай тир мешебеги Зейнудин Батманова, бандитрикай жегыл хизан азад ийиз туна, абурун чадал вич за-луквиле вугана. Абуру Зейнудиназ Къурагъ райондин ОВД-дин начальник полициядин нарядни галаз

атун патал зенг авунин буйргу гана. Амма ульткем хва Зейнудина ихтиин жаваб гана: "Зун ахпа инсанрин чиниз гъикл килиг хъийид? Гъак! хъайила, заз гульле їе!"

Мешебегиди, вичин чандилай гъил къачуна, маса инсанар хвена. 2018-йисуз Зейнудин Батмановаз РФ-дин Президентдин Указдалди "Россиядин Игит" лагъай тівар гана.

Россиядин Игит Зейнудин Батмановакай, адан игитвиликай мрекатдал рахай Эминхуруун юкъван школадин сифтегъан классир муаллимар тир Гульхалум Наврузовади ва Жейран Мирзоевадини лагъана. Школьники Зейнудин Батмановаз баҳшна хъиенвай, гъакни терроризм ва экстремизм негъязвай шириар къелна.

Алимри тайинарда

Агъмед МАГЪМУДОВ

Дербентдин къеледин мулкарилай жагъанвай хашунинни къубадин имарат килиса яни, тахъйтла, мартрий - и кар илимдин къуллугъччир, археологри тайинарда.

19-ноябрдиз Дербент шегъерда "Нарын-къедин мулкарал алай хашунинни къубадин (крестово-купольное) имаратдин сир" лишандик кваз международный конференция къиле фена.

Мярекатда ЮНЕСКО-дин краин рекъяй Урсатда авай Комиссиядин секретарь Григорий Орджоникидзе, ЮНЕСКО-дин генеральный директордин махсус меслятичи Мунир Бушенакиди, Государстводин Эрмитаждин директор Михаил Пиотовскийди, къецепатан ульквейрин ва чадин алимри, тарихийри, журналистри ва масабуру иширикана.

Сифте гаф Дагъустандин Государстводин секретарь Хизри Абакарова лагъана. Ада мярекатдин иширикайрив Дагъустандин Къилин везифаир вахтуналди тамамарзавай Сергей Меликован тъварунихъай чими саламар агакъарна ва мугъманриз Дербентдиз атунай сагърай лагъана.

"Күй күмекдалди чна Урсатдин къиблепата авай виридалайни къадим шегъердин тарихиди талку мад са сир винел акууда", - къедна Хизри Абакарова.

Конференциядин сергъятра аваз веревирдзлавай къилин месэлдикай рахадайла, Москва шегъердин медениятдин ирсинин рекъяй кардик квай Департаментдин къилин заместитель Леонид Кондрашева къед авурвал, къедин мулкарал жагъанвай хашунинни къубадин имаратди - тарихидин гъумбетди газа алимрин фикир желбнава. "Чи вилик къе адан сир, метлеб квекай ибарат ята винел акуудунин везифа акувазнава. И рекъяй къиле тухувай къвалахдихъ, са шакни алачиз, еке метлеб ава", - лагъана ада.

Мярекатдин сергъятра аваз рахай Государстводин Эрмитаждин археологиядин архитектурадин сектордин илимдин къуллугъччи Виктор Мицан фикирдалди, Дербентдин къеледин мулкарал жагъанвай хашунин къалуба авай къадим гъумбет мартрий хъиз эцигнава.

Келзлавайбуруз мартрий вуч затл ята чир хъун патал адакай къве гаф лугъун. Мартрий (адас мад мартитиум ва меморий лугъузва) ибадатар ийидай дараматдин са жуъре я (килиса, кешиш жедай къилин чка авачир килиса, са тухумдин гробар эцигна хъдай, чилин къланик тукъурунавай къвал хътин махсус чка) я. Адет яз, ихтиин дараматар хашпайрай диндин рекъе чан гайбурун сурарин къилихъ, Инжилда къеднавай вакъиаяр къиле феий, Иса пайгъамбардин ва адан шагирдин (апостол) умъурдихъ, вязерихъ галаз ала-къалу чкайрал хажавай. Дарамат хашунин къалуба аваз эцигнавай.

Эфиопиядин мулкаралай жагъанвай мартрийдин винел патан акунар

Бязи чешмейра Дербентдай жагъанвай и имарат V-VII асиирин гъумбет яз къеднава ва ам хашунинни къубадин килиса хъиз къалурнава. Конференциядал рахай са жерге алимри ам асул гъисабдай мартрий хъиз эцигнавайди яз гъисабна. Тарихдин гъумбет хъсан гъалда ава. Алай вахтунда адан къенепад тамамдиз ачу хъанва. Дараматдин ярғивилел - 15, гъяркъувилел - 13 ва къакъанвилел 11 метр ала. Къенепата хашпайрайрин диндиз талукъ жуъреба-журе нехишар, геометриядин гъар жуъредин къалуба ава.

Алимри къиле тухванвай ахтармишунри къалурзавайвал, дарамат, сифте яз, винидихъ къейд авурвал, V-VII асиира эцигна. Гъикл лагъайтла, эцигунриз къадим Византиядин архитектурадин мектебдин къетенвилер хас я. Тахминан X-XI асиира дараматда ремонтдин къвалахар къиле тухванва. Гъикл лагъайтла, эцигунрай Ирандин, Кавказдин Албаниядин мукъва

Гуржистандин, Эрменистандин архитектурадиз талукъ къетенвилерин аквазва. XVII-XVIII асиира мартрийдикай гъамамар целди таъминардай цистернадикай хъиз менфят къачунва.

Ихтилат физвай дарамат килиса въз, мартрий тирди мад са делилди тестикъарзва: килисайра кешиш акуваздай къилин чка жеда, Дербентдин къеледин мулкаралай жагъанвай имаратда ахътин чка авац.

Тарихдин чешмейра къейднавайвал, мартрийрин патарив, адет яз, килисайр, ибадатар къиле тухудай маса дараматарни эцигзавай. Эгер къеледин мулкаралай жагъанвайди гъакъикъатдани мартрий яз хъайтла, адан патав чилин къалуба килисайри кваз хъун мумкин я.

Лагъана къланда, алимривай гъелелиг дараматдин думъ-думъз шумуд ийс ята тайнариз хъанва. Археологиядин къвалахар давамарунин игътияж ава. Яшар тайнарунин жигъетдай пешекарти тарихдин чешмейрикай менфят къачузва. Мисал яз, Мовсес Каланкатуациди вичин "Алуан улькведин тарих" ктабда Кавказдин Албаниядин мулкарал са шумуд килиса ва мартрий эцигайдакай хабар гузва. Чебни - Къур ваңун эрчли пата. Даражоч ва Сухар хашпайрайрин лап къадим централрик акатзава. Албандин пачагъ III Вачагана гъа и централрик Григорий Просветителан, пак Гаянедин, Рапсимедин къуватар мяъкемарнай. Амарасда кешиш тир Григорисан, Захаријдин, Пандалеонан ирсиниз талукъ делилар жагъанва. Абур Григорий Просветителан арадал гъайти килисадин патав грай мартрийда фаракъатнавай. И ва са къадар маса делилри Дербентдин къеледин мулкаралай жагъанвай мартрий тахминан V-VII асиира эцигнавайдан гъакъиндей шагъидвалзава.

Лагъана къланда, и къадим дарамат сифте яз машгъур алим Александр Курдявцеваз жагъана. Алай вахтунда анал ахтармишунрин къвалахар давам жезва.

Конференциядал веревирдзлавай месэладин патахъай гаф алимри чин фикирар лагъана. Мярекатдин нетижай къадайла, Григорий Орджоникидзе къейд авурвал, Дербентдай жагъанвай дарамат, са шакни алачиз, хашпайрайин лап къадим эцигунрикай сад я. Илимдин къуллугъччир, археологри гъакъикъатдани ам вуч тиртла - килиса, я тахъайтла, мартрий - и кар тайнарда. Ада гъакъин алава хъувурвал, дарамат асул гъисабдай, яд къватдай чка яз эцигайди я лугъун гъакъикъатдив къазвай делил туш.

Конференциядикай гегъеншдиз Дербент шегъердин администрациядин сайтдай къелиз жеда.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 25-ноябрдиз Дагъустанда коронавирус акатайбурун къадар 18 439-дав агуанавай. Эхиримжи юкъуз коронавирус акатай 101 кас дувъздал агуудна.

Гъа са вахтунда дуктуррилай начагъ хъайи 16 629 кас (эхиримжи юкъуз - 112) сагъар хъийиз алакъинава. Санлай къачурла, республикада 837 938 кас ахтармишнава. 2 881 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), къвалера ава. Дагъустанда коронавирусдик 910 (эхиримжи юкъуз - 9) кас къена.

Россиядин Игит Радим Халикован 50 йисаз талукъ яз

“Чиди чагай авазри гуърчегарзавай, турфанрин дульяя я”.

Рабиндронат ТАГОР

Нариман ИБРАГИМОВ

2003-йисан 15-декабрь. Зун инанмиш я, вишералди, агъзурралди инсанар патал и югъ са кънандини тафаватлуди, фикирда амукъдай вакъиайралди лишанлуди хънанач. Амма 15-декабрди гъам Дагъустанда ва гъам Россияндани хейлин инсанрин бейни элкъурна, риклериз къуд, савухвал, дерт гъана, умумурдихъ авай Цигелвилин гъевесдин цай туьхудай чкадал гъана.

15-декабрь. И юкъуз Дагъустан Республикадин общественности Дагъларин улкъведен писателрин Союздин 70 йисан юбилей къеядна. Россиядин Федерациидин регионра ва СНГ-дин улквейра авай чи республикадин векилрин къвед лагъяя форум къиле фена. Милли ва Дагъустандин литературадик, къультурадик, искустводик пай кутазвай чи ватанэгълийриз лайихлу тъварар гана, пиши

Буржидиз, намусдиз вафалу яз

кешар багъишна... Цийи йисан вилик квай и юкъуз маса карат, вакъиаярни хъана. Гъа са вахтунда и юкъуз бахтияравилли гъараи галай мусибатдин, зулуматдин вакъиаярни арадал атана. И югъ са бязибур патал рикъяякъят тийизвай талдиз-завалдизни, жегъен-немдин цай кузтай фурузни элкъвена.

Рикъяякъян къулху залан ятъани, ша чун церид йисан къулху хъфин, 2003-йисан 15-декабрдин югъ алукузайвай декъицайра, сятера Цунти райондин хуърера, пограничникри улквенин мулкарап къаравулвает чулагъзайвай дагълара, дереира гъихътин гъерекатар къиле физвайта, рикъел хкин.

14-декабрь. Нянин бере. Цунти райондин Шаурин хуърун агъзалийриз күнчедин фур авай чкада акланвай “Волга” маркадин автомашин акуна. Ифен сятирин цудаз къалахнавай. Машина авай инсанар экъечизавич. Дагъвияя, абуруз күмек гудай фикир аваз, автомашиндив агатна. Аңжак гъа и арада эвер тавур мугъманар машиндай экъечинва я ифен миччилики дадаламиш хъана. Шауринийри гъасята шакна: гъинавачтани, бандиттар я. Къведак яргы чууяр квайдини абуруз акуна. Шаклу инсанрин гуърчунуз фейла, чир хъана хъи, “мугъманар” түквендай недай-хъвадай шейэрни маса къачуна, Гляца цуда тъвар алай хуър галай патахъди фена. Хуърун пуд итими гъасята Россиядин Федерациидин “Макок” заставадал, пограничникрин патав тади авуна. Ифен сятирин 12 жезвай, 15-декабрдин югъ алукузайвай. Патав ифен къулариз дагъвияя атана акур заставадин командир Халиков Радима вири рикъелди гъиссна: са вуч ятъани хънанча. Амма ада секиндиз шауривийрихъ яб акална ва абуру “сагърай ва архайн хъухъ” лагъана рееке хтуна.

Амма командирдин секинвал кважанча. Хабар датланда гуъзлемиш завайди, къалабулухдинди тир. Гъа са вахтунда адан гъакъикъивални чирна къланзайвай. Ада гъасята лазим чайриз зенгер авуна. Гъайиф хъи, сяныни тайин жаваб жагъанач. “Инз бандиттар тайин атурай?” луъз, ам шаклун хъана. Ятъани ада пограничникар къарагъарна, шауривийри гъанвай хабардик малумарна ва дагъвийриз акур ксар вужар ятла чиран патал абурун гуърчунуз фин лазим тирдакай лагъана. Ифен сятирин къведалай алатайла, капитан Халиков гуърчуллу ирид пограничникни галаз “Газ-66” маркадин военный автомашинда аваз (адан шофер Мегъамед Гъусейнов Хунзах райондай тир)

дагъдин хуърунвийрикни, пограничникрини секинсувал кутур ифен “мугъманрин” гуърчунуз фена. Са километрдин къван рехъ атлайла, автомашин муркъадилай цуздыгъунна, архуниз аватна. Виридан күмекдади ам ахъудна ва улквенин сергъятдин къара-вулри рехъ давамарна. 150 метрдиз виликди физ ахъакын авуна, абурун винел пуд патахъай гульлейрин хар къвана. Командирди, гъелбетда бандитри чеб икъл къаршиламишда лагъана фикирначир. Гъа им адан гъалатини хъана. Авайвал лагъайта, фагъум-фикарийдай вахтни авачир эхир. Гъакъыктадай къил акудна къланзайвай. Авур кардал гъайиф чулагъзайвай мугъгъет амачир, Халикова лап хаталу гъа и легъзайра аскерринг тади командаяр гана ва зур сятда къван таквазай душмандихъ галаз женг чуугуна.

Са рахунн алач, къуватар барабарбур тушир, душмандин гульлейрин харцик ақатай пограничникриз акси гъужум тешкилдай мумкинвални амуънч. Абуру (лэзги, аварвиди, уруси) Россиядин, Дагъустандин аслу туширвал, садвал, аздавал, ислягъвал патал чанар гана. Россиядин гъамиша вафалу яз амуънда лагъай офицервилли, аскервилли буржи къилиз акудна. Чандилайни гъиль къачуна.

Игитвал

Далу көз я, къулху сергъят галачтла, Клан ятла вич паласа къван фирягъ хуу. Ажуз жеда инсан Ватан авачтла, Клантла вич луу, Кландатла вич пачагъ хуу.

Майрудин БАБАХАНОВ

Игитвал! Ам вуч я? Низ талукъ я? Квехъ галаз недайди, хъвадайди я? Вуч ва вуж патал ийизва? Нелай алаукъзайвай?

Са гафуналди и суалриз жавабар гузни жедач. Алемда миллионралди инсанар яшамиш жезва, амма Игитвилли шивцел ақахъзайвай тек-түкъя.

Са камаллуда лагъанай: умумурда вири карииз рехъ, чка ава. Инсанвиллиз, регъимувиллиз, игитвиллиз ва тъял алчахвиллиз, хайнвиллиз, пехилвиллиз, инсафсувиллиз... Сада Аллагъ-Таалади вичиз пишкешнавай йикъар-йиффер инсанрин къуллугъда энгизава, абуруз хъсанвиллер ийиз кечирмишава. Масада, вакла хъиз, чиркеда күф тұна, аңжак вичин хуа аузында ва къваларив гвай къван чакярни къа-цурзава. Сада, бушлукра авай гъеттери хъиз, къуд патахъ нурап чукързава. Масада, дөвекъущи хъиз, къил къумадик чунынхазава...

И дульяяда гъикъван инсанар аватла, абурухъ гъакъван къилихар, рангар, клаубар, ерияни ава. Амма игитвиллийкай ва я алчахвилликай ихтилат фидайла, и гъерекатар я рангарилай, я клалубрилай, я миллетдилай аслу жезвай. Ам инсандин ивидик квай, ақатнай ерийрилай, къилихдилай, диде-бубади ганвай тербиядилай, хуси къанажагъдилай ва вич умумурдив, яшайишдив эгечизавай төгердилай аслу жезва.

Гъа идахъ галаз сад хъиз, виридан ашкара тир са аламат мад ава. Игитвиллиз лайихлу жезвай, игитвилли шивцел ақаҳадай ала-къунар авайбүр халкъдин кесиб къатарай, зегъметчи, регъимлу, дугъри, намуслу хизанрай ақаттазава. Яшайишдин жигъетдай зурба итьтияжар авачир, Аллагъади гайдал рази тир, суфрадик гъалалдин ризкъи квай, дүз рекье авай хизанра гележегдин игитрин тум цазва.

Лезги чили гъар са девирда вичин игитар гана. Абурун тъварар тарихда, ктабра гъатнава. Яд улквейрай атабуруни лезги халкъдикай къыидайла, адан векилрин викъельвал, уткемвал, зиреквал ва хай чилеп ашукувал къеяд авуна.

Девирар къвез физва ва винидихъ чна гъанвай гафарни гъар са вахтунда чи халкъдин векилри лайихлу краалди успатзава. Чи хай макандал къацай квач гваз атай чапхунчияр газф хъана, амма вири макъамра абур

лекъер хътин рухвайрин яракъдин ва уткемвиллин пънардин хураваз гъа атаявал къулху рекье хтуна. Чи девирда, 1999-йисуз хъиз.

СССР чукъурна, аслу туширвал къачур Россияда, демократиядин, азадвиллин гъахъ-лувиллин государство я лугъузай гъукуматда чаз Дагъустандинни Чечнядин чилерал дяведин гурбагур цаярни акуна. Абуру газф инсанрин рикълер, эменин алугарна, чухна. Б. Ельцина гъиле гъатай улквела закониз күр гана. Гъукум гъилера яракъ, пул, къуват авайбурун сарак ақатна. Инсанар ягыз кын, къвалер, идарайяр, базарар хъиткынарун, гужуналди гъукум, заводар, банкар гъиле къун адеңдиз элкъвена. Б. Ельцинан ихтияр гуналди Кеферпатаан Кавказни дяведен, женгерин майдандиз элкъвена. Чечняда - дяве, Дагъустанда - дяве...

Хай улквела, жуван чилеп стхади стхадин, дустуни дустунин къвалериз цай ягъун, гульле гун! Рикъелай тифидай душманвал, хайнвал авун! Садрани тақур аламатрин, мусибатрин иесияр хъана... Эхиз тежедай крат тир.

Чечен халкъдин векилри, виш ясисара стхадар хъиз яшамиш хъай къуншири Дагъустандал веъена. Яракъ гъиле аваз. Дагъустандикай, Чечнекай, Ингушетиядикай, Кабардадикай... Исламдин сад тир государство тешкилда, Урусатдин “зулумдикай” хъечда лугъуз. Икъл Дудаев, Радуев, Басаев, Масхадов къиле авай ва къецепатан улквейрай рекье тазвай “къацу пуларини” гъакъын мусурмандиндихъ галаз са алакъани авачир экстремистилин, чапхунчиилини тапан, нағыякъан, идеологияди, наркотики кыл-кылелай алуд-навай башибузукъи Къизлярдин больница къуна, Ботлих, Цумада, Новолак, Буйнакский районрал гъужумна. Са тахсирни квачир цудралди дагъустанвияр телефонда.

Ватан, Дагъустан эвер тавур ва яракъламиш хъанвай “мугъманрикай” хъун патал чи къегъал рухвайри садвал, викъельвал, зиреквал къалпурна. И залум дяведен сифтебурукай яз Кыргыз райондин Куквазрин хуярый тир милициядин капитан, отряддин командир Закир Султанов душмандин хуруз экъечинва барабар туширвал, аздавал, халкъварин садвал хъунин рекье чанар къурбанд авур къегъалар газф хъана. Абурукайни сад Халиков Радим тир.

Хай Ватандин гъар са кап чил, Россиядин Федерациядин ва Дагъустан Республикадин аслу туширвал, аздавал, халкъварин садвал хъунин рекье чанар къурбанд авур къегъалар газф хъана. Абурукайни сад Халиков Радим тир.

Къулан Стап

Радим Халикован хайи хуур. Дида-Ватан, хайи макан, Дегъз бубайрин сурни лакъан. Де лагъ заз вун гъикъ жедач кълан.

Хуърун патав газф сурар гва. Эрменийрин, арабрин сурарни гъалтазава. Пуд метрдин деринда авай сурарни къапарин патар, лап къынне шейэр жагъана. Са кхыннари ала-чирибур алими лап къынне сурар я лугъуда.

Къынне мискиндин дарамат чкайла, аникай кхыннар алай са къван жагъана. Адал алай кхынри 1646-йисуз хуъре хъайи вакъайрикай хабар газфа. Къулан Стапларин патав Квард тъвар алай хуъри гвай. Ам чапхунчирин мисхиз барбатнай. Шейх Ибрагиман сурал 1332-йисуз къиенва. Хуъре пуд мискин, къве чад авай. Ругуд магъледис пай хъанвай хуъре ирид регъверни кардик квай. Агъалияр Устаррин, Пириерин, Сиклерин, Кацерин, Дун-кайрин, Къарнайрин, Мегъяцрин, Къамбайрин тухумиз пай жезвай. Абурун веледар магъсулдарвилел, багъманчивилел, сенята-карвилел, кълас гъасилунал машгъул жезвай. Исятда хуър агъзурдалай виниз къвалерикай ибарат я. Агъалияр къадар къуд агъзурдав ага-къизава. Абурун арада Халиковин чехи хизанни ава.

Радим Халиков. Женнетдин чилел чехи хъана, гъетерин алемдиз лув гайи, Ватандиз, халкъдиз узяявиленди күллүгү авур хва. И баркаллу, вижданлу ва пак давамарза-вайбур Сулейман-Стальский райондай газф ақатна ва мадин ахътин уткем, зирек, на-мислу рушарни рухвайяр майдандиз экъечда.

Къуланстаплы Абдулхалик, еке хизандикай чара хъана, вичиз эциззай къвалерин къавалай аватна, регъметдиз фенай. Умумурдин юлдаш Умужажъана, багърийрин күмекни галаз, къвалер эциз хъувуна ва вири четинвилериз дурум гана, пуд веледи (Шагъумга, Жаруллары ва Алибала) чехи авуна. Руш гъульбүз гана. Рухвайриз меҳъяр авуна. Алибалиди налогар къватлай агентвиле, ахпа Герайханован тъварунихъ галай совхоздин түквендин заведуюшвили къвалахна. Гайиф хъи, геждади - вай. Ам, вичин дах хъиз, жегъильзазас регъметдиз (стаплар хъана) фена. Рукъульжат къве хва Абдулхаликни Салавудин галаз амукъна. 1951-йисуз адап лувак гъульпун стха Жарулагъан (ам жигерин азардикди регъметдиз фена) къве хвани (Экзамудин Играмудин) ақат хъувуна. Абурии хенdedа дишегълиди вичин балаяр хъиз хвена.

Дяведен вири адалай гуърчунин йисар лап четинбур, каш авайбур тир. Рукъульжатаз стха Алиди вири чехи хва Абдулхаликка къеверай экъечиз күмекна. Хцикай тарифлу колхозчи хъана. 1959-йисуз Советтин Армиядин жергейриз тухвай гада Германиядиз ақатна. Зигъинли, зирек, викъель жаңыларинин чинер гана. Старшина Халиков Абдулхаликка са йисуз взводдин командирдин везифаярни тамамарна. Адан взводдин лишанар ягъунай, бедендин лигимвияй, политикадин, строевой гъазурлухвилей, тактикадай дивизияда сад лагъай чка къуна. Чешнелу командирдиз къвализ хъфидай отпуск гана. Хуъруз хтайлани, ихтигин кар хъана.

(Къятлама)

Сфи эфенди ва Миграгъ Мардали

Тарихрай чав агакънавай лезги чаланни шириратдин ажайиб ирси-нин сагыбирай тир **СФИ ЭФЕНДИДИН (1770-1835)** ци- 250, Миграгъ Мардалидин 200 иис тамам жезва. Гзаф-тимил за лугъузвач, амма и къве ширини гъа са девирдин ва са хурунин векилар тирди гъисаба кърутла, юбилеяр кътъленбуря. Гыч тахъйтла, шириинни заргаррин, художникринн манидаррин макан тир Миграгърин хурунин ирссагъибиз чир хун ва къейд авун кутугнавай делилар тирдал шак алач.

Вужар я тварар къунвай и къве векил - къве арифдар, чипин вахтунин асул къамат яратмишнавай эсерар таз алакънавай арифдарар? Лезгийрин литературадин тарихдин ктабра абурукай чипин фикирар машгъур алимар тир Гъажи Гашарова, Къурбан Акимова, шаирар тир

Жамилина, Арбен Къардаша, Абдул Фетягъя, масабуру лагъанва.

С.Къ.Алиевади 2014-йисуз Даггизда "Рикелай тифидай манияр" кылган ганвай маҳсус ктаб чапдай акъудна. Ана инал тварар къунвай шириин гъакъиндан къейдер ва абурун эсерар, алай аямдин авторри классикриз бахшнавай чалар, лагъанавай бязи келимаяр гъатнава.

Сфи эфенди 1770-йисуз Ахцегъ магъалдик акатзавай Ухулрин хурые дидедиз хъана. Къ.Акимова къейднавайвал, ам фад етим хъана. Амма зигъин хци гада келиз Миграгърин хурунин медресадиз атана, ина гъамишлагу яз амуънна.

Сфи эфенди сифте чирвилер а чавуз машгъур алим-арабист Абдулгъани эфендиий вай къачуна. Адалай къулухъ, хурые мискиндин межевирвални ииз, маллади вичин чирвилер, Ахцегъиз, Шиназиз, Фрагъиз, Худатиз, масанриз физ, гъа вахтунин машгъур эфендиийрин патав хажна. Абурун жергеда Ахцегъ Мирзе Али, Ярагъ Мегъамед хътин арифдарарни авай.

Эхъ, чехи чирвилери Сфи эфендиин дережаярни хажна. Миграгъа адакай медресадин иеси, эфенди, жумъя мискиндин имам, хурунин къази хъана. Вичи ңудралди жегъиль сухта-яр, гъульчукъай алмар, эфендиар хъай касар гъазурна.

Сфи эфенди хъсан жеряльнин тир. Ахцегъ Мирзе Алиди хъиз, Миграгъа жемятрин сагъ-ламвал хъуз, Сфи эфенди жеряльвална.

Гъиликай, мецекай, акыл-камалдик инсанриз күмек хъайи касдин сур зияратдиз эл-къвена. Адан гумбет гилани хурунин агъа магъледин сурара инсанрин къюмвилек кваз хузыва.

Гъа вахтарин маса эфендири хъиз, вичин гзаф фикирар ширирлди къхена. Несилрин гъилера адан "Мазан Къемер", "Ахцегъ Мирзе Али илифайла", "Эренлер", "Иигулриз-ругулриз", маса эсерар ама.

Абурукай са шумуд чна и нумрадани чапзана.

* * *

Миграгъ МАРДАЛИ (1820-1927) вичин девирдин хъсан устълар, араб ва турк чаларал савадлу инсан, лезгидал вичин ширирар теснифай шаир хъана.

Алим Къ.Х.Акимова къейднавайвал, Миграгъ Мардалиди, вичин бубайрин асул пеше яз, хуерьера къекъвез, дерзичивал ийизвай. Чирвилерни ада гъа рекъера, инсанрин юкъва, абурун дерди-гъал акваз, хажна.

Мардалидих къве папакай хъай 11 аял авай. Ихътин чехи хизан хуын патал ада Къубадани Къурода, Ахцегъ магъалда къвачелай тавур хуыни уба бажаъат ама. Ада хъицикърикай устадвилелди күрттар, кавалар цвадай. Маса парталар цунин рекъяни адав къведайди авачир жеди. Гыкъ хъи, адан тъвар гилани гзаф хуерьерин агъалийри (яшлубуру) гъурметдалди къада.

Уста Мардали хъсан шаир язни машгъур хъана. Хъсан сесни авай лугъуда адахъ. Гъавиляй ам а чаван гзаф межлисрин, демерин, мелерин багъа мугъманни тир. Чуынгъурдихъ галаз вичин ва масабурун чалар лугъудай. Гъавиляй шаирдин гзаф эсерар халъдин манийриз элкъвена, абурун автор вужътла, гила саки хабар хъказмач.

Цийи девирдин асул пай ширирар инсанрин марифат, ацукун-къарағын хъсанарун, ми-хывилер хуын паталди теснифнавай паркутриз, айъамриз мукъва я.

Советрин девир шаирди вич пияла авурди, рикле чуру хиял тун тавурди яз гъисабзава ва эвер гузва:

Жемят, күй дуст Советар я,
Чаз и сувар багъшиш авур.
За гузвойди нүсьретар я,
Заз жегъильвал багъшиш авур...
Шаирди ихътин чалар теснифдайла, адан яшар 80-далай алатнавай.
Миграгъ Мардалидин эсерар фадлай чи мектебрин учебника гъатнава, не силри келезава, чирзава.

Агадихъ адан бязи эсерарни теклифзава.

* * *

Алаваяр. Къе чун раханвай ва абурулай вилик теснифай Миграгъви Мазан Къемеранни ширилининн устадвилин ирс цийи девирдин миграгъви шаирин ва гъикаятчирин еке десте-ди давамарзава. Лирик шаир Шихнесир Къафланов, сатирик Жамилин, гъикаятчир - Мурад-хан Шихвердиев, Къурбан Акимов (Гъаким Къурбан), Дагъустандин халъдин шаир Арбен Къардаш, шаир-философ Муграгъ Салахъ, лирикар Гулыгъембет Шугаев ва Зульфикар Къафланов, шаир ва публицист Мерд Али, сатирик Ражаб Ражабов, юморист, къаравиличи Нариман Магъманов, маса хейлин авторар (абурун эсерар 1994-йисуз Даггизда чапнавай "Муграгърин булахар" ктабда гъатнава) ава. Миграгъви устъларин, заргаррин, художникрин, манидаррин ирсни екеди я.

Сфи эфенди, Миграгъ Мардали, Мазан Къемер - тварар цийи не силри хузыва.

Мердали ЖАЛИЛОВ

СФИ ЭФЕНДИ

Яйнахар

Гатфар бере, къуд пад цукъвер,
Цукъвер хътин рушар, сусар,
Кекянова далдамдик кла.
Квезд яйнахар мубаракрай!

Къифле-къифле физва Сувуз,
Са бязибур мукъвал Уруз,
Шад манияр лугъуз-лугъуз.
Квезд яйнахар мубаракрай!

Муграгъ дере - къавалрин ван,
Рушар мани - жегъилрин чан,
Шадвилерихъ авач къе сан.
Квезд яйнахар мубаракрай!

Мазан Къемер хътин

рушариз

Къе эчела шек рушари
Лирлийрал илигнавай.
Садан лирли лап дерин тир,
Лап Къемераз ушшар авай.

Рушар гзаф - дерди сад я:
Клани гада къисмет хъун,
Эбеш тарик текъведайвал,
Ишер булах таквадайвал.

Мазан Къемер хътин рушар,
Квезд ашкъидин цай акурай.
Ахпа, садни кун тавуна,
Квалин-йикъан иес хурай.

Иигулриз-ругулриз

Зи мурасар - иигулар,
Я күн халис ругулар.
И шимера къекъвезай,
Суар камбар уннезвай.

Зи мурасар - иигулар,
Я күн эрекек веледар,
Хеб-мал хузвай сувара,
Хуш гаф авай сивера.

Зи мурсара - иигулар,
Я күн викълер иgitar,
Ватан хвейи женгера,
Кивал-югъ хузвай синера.

Зи мурасар - иигулар,
Я күн жумарт эгълияр,
Гөр тукъвадай мугъмандиз,
Гъурметзаявай имандиз.

Ярагъ Мегъамедаз

Ярагъ Мегъамед,
Экун нурлу гъед,
Михъ ниятирихъ
Къалурзаявай рехъ.

Ярагъ Мегъамед,
Вун я чи умуд,
Халък азадунихъ
Хажжнавай тур.

Эй, цавар-чилер,
Эй, Аллагъ кубъер!
Мус хурай секин
Чи алпан чилер!?

Буюр, зи дуст Мирзе Али!

Вун атана - рагъ атана,
Ахцегъ къази Мирзе Али!
Вун атана - варз атана,
Зи риклин дуст Мирзе Али!

Зи тъвар къур ви мез сагърай!
Зи вар гатай ви гъил сагърай!
Зи къвал, хизан ваз къурбандя,
Буюр, зи дуст Мирзе Али!

Ви гъульчукъа сарбаз ава,
Ваз муграгъри икрамзава,
Вахъ зариири калпагъзава,
Буюр, зи дуст Мирзе Али!

Миграгъ МАРДАЛИ

Миграгъиз хтайлар, лагъай чал

Къуне завай хабар къазва, хурунбур:
Мардали, вуч хабар ава Къубада?

За квезд лугъун заз акурвал, хурунбур:
Къиздирмадин цаяр ава Къубада.

Кесиб инсан кесиб язва вирина,
Девлетлуяр ава чипиз кефина,
Мардалидин рикл царазва гъафина:
Гишинбурун сува ава Къубада.

Кесиб синиф акъатзаявач фитедай,
Девлетлуяр физвач абур вагътедай,
Дуныя я им икл чур хъянвай сифтедай,
Чи пай квачир ракъар ава Къубада.

Кавалар цва, гъисабзава къвал-уба,
Мад Къубадиз хъфин ийизва туба,
Къе Мардали хтанва гваз буш турба,
Такурбуруз сувар ава Къубада.

Жуван пеше

Къекъвезэва зун къвал-уба,
Мецел азаз са суал:
- Кланзаявачни цваз кавал?
Дерзичивал пеше ян?

Иесиди чурна чин,
Вегъез хамар вилик вин,
Дайм рикле аваз кин,
Дерзичивал пеше ян?

Акваз агъзур къвал-уба,
Мусибатар мад зурба,
Гыкъван уна за туба,
Дерзичивал пеше ян?

Етим

Тандал адан алач партал,
Я руфуна тухдалди фу,
Къвалахиз кланз физва патал,
Мурадар ава етимдихъ.

Акътнава бармакдин къукъ,
Шаламарни хъянва кукъвэр,
Са сив фуахъ жезва ам лукъ,
Умудар ава етимдихъ.

Хъана адаз чиликай мес,
Цавукайни - цару яръан.
Мардалидин зайиф я сес,
Юлдашар ава етимдихъ.

Манкъулад хузвай тир

На яд гъана, авуна чай,
Ви гылелай кланда заз пай.

И хуерьера авач ви тай,
Къирмаждин буй авай гъузел.

Ажеб къешенг расна къечлем,
На къечлемдиз янава чем.

Лацу чандив чуғаз тур дем,
Къирмаждин буй авай гъузел.

Вуч гъузел на расна зилфер,
Ваз килигда гзаф эллар.
Ийаз къвазна чулав вилер,
Къирмаждин буй авай гъузел.

Пелел ала пуд тубу буфта,
Перем я ви къацу тафта.
Гъул къалевач - дуъз са гъафта,
Къирмаждин буй авай гъузел.

Худади ваз ганава суй,
Мардалидин хуш я ви буй,
Са аш ая - лагъ на заз хъуй!
Къирмаждин буй авай гъузел.

Текиви Уружаз

Къвал жағайди Гъажи-Гъасан,
Итимвал я пара масан.
Ялгъуз тұуна гъай игъсан,
Хуб здебсуз недай Уруж.

Патав газавай Сандриза,
Гъар күсунай са пут къвазвай.
На суфрадиз уна гъаза,
Хуб здебсуз недай Уруж.

Пагъ атлана къвазна Бухсай,
На хунчадай акъудна вай,
Адак квай чи виридан пай,
Хуб здебсуз недай Уруж.

Мад са шагыд язва Салман,
Атлана на виртед аман,
Ви къвалай акъватрай яман,
Хуб здебсуз недай Уруж!

Шалбуз дагъид

Вирида вун тақабур я лугъузва,
Вирида вал дамахзава, я Шалбуз.
И дуныяда вуч патал ви рикл кузва?
Тахътайла ваз акъвазчани чи чил буз?!

Такабур

Дуствилин межлис

Агъмад МАГЬМУДОВ

Дагъустан халкъарин дуствилин адетралди девлетлу макан я. Асиrrалди Дагъларин уылкведин халкъар арада дуствал, гъуурметхатур аваз яшамиш хъана. Къецепатан душманрикай хайи чил худай чавуз абурун садвал генани мягъкем жевзай. И кар тариҳидиз вил вегъелланы якъиндиз аквазва. Чийикъарани республикадин милләттин арада стхавилин, дуствилин, амадагвилин, хванахвавилин алакъаяр, рафтарвилер давам жезва. Мукъвара Сулейман-Стальский районда Дагъустандин писателрин Союздин председатель, республикадин халкъдин шаир, вичин ери-бине Гуниб районын Гонода хуъръ тир Мегъамед Альмедин 65 йис тамам хъуниз талукъарна къиле тухвай эдебиятдин межлисиди и кар нубатдин сеферда субутзева.

Мярекатда Кыйблепатан Дагъустандин жуъреба-жуъре районрайни шегъеррай, Махачкъаладай атанвай мугъманри, эдебиятдин, медениятдин векипри, милли шиширатдал рикл алайбуру иштиракна.

Абурун арада Сулейман-Стальский райондин къил Нариман Абдулмуталибов, Дагъустандин халкъдин шаирар - Мегъамед Альмедин, Майрудин Бабаханов, филологиядин илимринг докторар - Фейзудин

ХХ асиридин Гомердин ватанда яшамиш жевзай вири жемятдин тъварунихъай 65 йисан юбилей мубарак авуналди, Нариман Абдулмуталибова Мегъамед Альмедин яратмишунрин алемдин къетленвилер, чалан фасагъатвал, Дагъустандин эдебиятда ада къунвай чка, шаирдин къилихдир ерияр къейдна. "Гзаф милләттрикай ибарат Дагъустандин халкъдин къетленвилерикай сад дуствилиз, бубайрин адетриз, ягъ-намусдиз вафалу хъун я. Күй эсеррай келза-вайдаз инсанвал, шириатдин философия аквазва, абуру гъар садан бейнида эдебдин, ахлакъдин ерийрал чан гъизва. Күнне уылкведин дережада аваз къиле физвай гзаф мярекатра Дагъустан раижазва, хайи чаларал къизвай жегъил шаирриз къумекар гузва. Чехи шаир Стіл Сулейманан тъварунихъ галай райондихъ галаз күнне фадлай дуствилин алакъаяр хуъзва, ина къиле физвай гзаф къадар мярекатра иштиракзва. Вири и крарай за Көз мад сеферда сағърай луъзуза", - алова хъувуна Н.Абдулмуталибова.

Гульгультай ада юбилиярдив са къадар савкъатарни вахкана. Абурун арада чуынгурни авай.

Мегъамед Альмедин уымуърдикай гегъенш субъбет райондин образовандин управленидин ИМЦ-дин директордин заместитель Венера Абдуслимовади авуна.

Шаирдин яратмишунрикай чини фикираар Мегъамед Ибрагимова,

Нагъиев, Мегъамед Мегъамедов, "Лезги газетдин" къилин редактор Мегъамед Ибрагимов, Урусатдин писателрин Союздин членар Алигъажи Мегъамедов, Гъамзат Изудинов, Дагъустандин писателрин Союздин лезги секциядин председатель Владик Батманов, шаирар Сажидин, Мамед Халилов ва масабур авай.

Райондин культурадин отделди гъазурнавай и мярекат отделдин начальник Майрудин Бабаханова ачухна. Межлисдин иштиракчияр табрикуналди, ада гаф Нариман Абдулмуталибоваз гана.

Мегъамед Мегъамедова, Фейзудин Нагъиева, Алигъажи Мегъамедова, Мамед Халилова, Сажидина, Гъамзат Изудинова, Владик Батманова ва масабур лаъдана.

Межлисдин сергъятра аваз Сулейман-Стальский райондин аяларин яратмишунрин къвалин тербиячиири лезги, авар, урус чаларал Мегъамед Альмедин шириар къелин.

Эхирдай юбилияди вичиз ихтиин гъуурмет авунаи, Стіл Сулейманан ватанда вичин юбилей къейд авунаи межлисдин тешкилатчийриз сағърай лаъдана.

Пакизат ФАТУЛЛАЕВА

И мукъвара Екатеринбургдин "АМБ" чапхана-ди и шегъерда фадлай яшамш жевзай чи ватанээли Намик ФАРЗАЛИЕВАН "Капачдив къаз тахъай гульле" тъвар алаа гыкайярин кватлал акъатна. Лезги литературадин ийгинаар са тимил зайлф хъанвай, милли чалар цийи асиридин гарарин, гъерекатрин басрухдик квай девирда, хайи чалан гафунин ван гъинай атыйтани, лезгидин рикл икътигин хабарди шадвал кутада. А гаф халкъдин руъъ, мана, чалан миже, рангар, атиар гвайди тир чавуз - генани...

Намик Фарзалиеван тъвар газет келзавайбуруз танишиди я, адан са шумуд гыкай "Лезги газетдиз" акъатнай. Заз и тъвар сифте яз интернетда лезги сайтирай сана акунай - ана автордин "Нарушени" гыкай чапнавай. Эсердин туъкуур хъуни, устадвилин лишанар къалурзавай мукъуфри, вилериз аквазвай хътиин шикилри, къаматри келзавайдан фикир чипел желбазавай. Месела, лирикадин къагъиманди, вичин аял чаварин са агъвалат рикл хиз, ийизвай ихтилатдин арайрай чаз рикл михы а аялдикай гыхъитин эдеблу инсан хкатнатла, гъам аквазвай. Гъа са чавуз авторди келзвайдаз акулар, тербиядин тарсар гузвачир - лирикадин къагъимандин риклелай аял вахтара вичивай хъайи "нарушени" алат тавун, вири уымуърда ам адан рикл хъун - гъа идакай чаз, келдайбуруз, эдебдин, марифатдин тарс хкатзавай...

Намик Фарзалиев Азербайжандин Исмаил райондин Къалажухрин хуъре 1964-йисуз дидедиз хъана. Адан чехи бубаяр Къурушдилай иниз күч хъанвайбури, чинин раҳунра-лукъуна "къурушрин нугъат" хъенвайбури тир. Гъеле мектебда келзамаз, Намикан рикл шириар къын гъатна, амма дидед чалан къынтар течизвай аяядин рикл чара чалал къын къабулначир... Гульгультай Москвада рекъерин инженервилин образование къачуна, Екатеринбург шегъерда квалахиз эгечайла, къатунар, теснифдай бажарагъ авай, хайи ерийрал рикл алай жегъилдин бейнидай вичин хуърун-эгълийрин арада хъайи йисар, акур, ван хъайи агъвалатар акъатнай, ам яваш-явш къынчир гатлунна... Гавилай адан прозадин сифте табдин къагъимандар хуърун адетдин агъалияр я: абурун яшайишдин шартар, месэлэяр, къилихар, ацукун-къарагъун, раҳун-лукъуна, "намусувилин тере-зар" автордиз лап хъсандиз чизвайдиз чаз аквазва. Яргъал чуыгур веревирдер тийиз, гъар са гыкай са агъвалатдиз бахш ийиз, ада келдайдан вилик чи, лезгийрин, уымуърдин жуъреба-жуъре "сегънейр" ачухазва, гъар садни, на лугъуди, вун а инсарин юкъва ава, гъакъван ваз мукъвади, акурди, танишиди я. Кичи мез кягъай ведре ацай нек, "къунши пай" я лугъуз, къуншидиз гайи мискин Бесханумни, дустуниз тухвай ацай гъебеяр, ам къуллугъдал аламачиз акуна, адан чкадал хаж хъанвай масадав вугай Межведенини, зиди-види лугъун тийиз, машиндиз ягъиз, чарадан мал маса гуз, къил хуъзва "къуччагъ" Гъажи халуны, текъвевай грамота къве къеви дустунин арадай вичин хиз гайи мектебдин директор Икрам муллнимини, жуван чилел чеб чарабурай къазвай жегъилриз гъарай-эвэр, түнбугъа ийизвай Мисениф бубани ва мадни, мадни Н.Фарзалиеван гыкайярин и къагъимандар, чаз гъардаз жуван хуърунбурун арада акур хътинбур, чидайбур хъиз жезва - гъа къадар абуру гъакъынбай, чалалхъардайбур я.

Гыкайярин арада махунин къайдада хъенвайбури ава: "Цеквер", "Ничхиррин къисас", "Мегъуна тар", "Паразит", "Женнетдай чар"... Авторди абуру машгъулат патал хъена, чаз кела лаъланвайбуру туш! А айгъамрини къаб алай ихтилатри чи фикираар яргъариз тухузва, чна, а "махарай" акур агъвалатрилай эляччна, жуван инсанвилини дережайриз, халкъдин къадар-къисметриз, тарихрин майданриз вил вегъезва, къимет гузва, абуру чав дерин фикираар, веревирдер ийиз тазва.

Ктабда "Капачдив къаз тахъай гульле" тъвар алаа гъвчели повестни ава. Къадардал гъалтайла са акъван екеди тушири и эсерда автордилай келзвайдаз гзаф лугъуз алакънава. Ана са хъяндин къилел атай агъвалатар, уымуърдин уйкъу-

Щийи ктаб

Келиз кагъул жедач

цуру акунвай агъилрин ва намусдини мутьъубатдин, марифатдин имтигъанра гъатай жегъилрин, Агъмеданни Сенеман, къаматар келайдан риклелай алат тийидай жуъреда устадвиледи ганва.

Кватлалда аялар патал гыкайярни, са гъвчели пъесани ава. Абур келайлани, чун гъа са фикирдал къвеза: Н.Фарзалиеван прозадин асуул манаметлеб ам я хъи, анжак къакъан ахлакъдив, регимлу риклив, михы гъилив, хизандин, къуни-къуншидин, хайи халкъдин вилик узъяя чинин инсанди, герек, вичин уымуърдин рехъ атун...

Н.Фарзалиеван къынрин члакайни къве гаф. Лугъун хъи, и автордин эсеррин мана-метлеб, чун патал хкатзавай виждандини марифатдин тербия, тарсар дульнъядин вири литературайриз хасбур, умумибур я. Амма въар писателдин въар ктаб чна въар жуъреда къабулда эхир: сад ашкъидалди келдада, масад кагъулдиз, я са тимил

Намик Фарзалиев

КАПАЧДИВ КЪАЗ
ТАХЪАЙ ГУЛЬЛЕ

келна, а патал эцига, риклени хидач... Квелай аслу я? Гъелбетда, писателдин къынрин члалай. Виридаа чаз раҳаз чида, амма тукъвей ихтилат авуна, яб гузвайдан дикъет къуна акъвазариз нелай хъайитлани алакъдада. Кхъизвайдан къынрин чалан гъакл я. Н.Фарзалиев лезги ктаб-газетдикай тамамдиз маърум авур несилдай я. Амма ажайиб ва рази ийидай душушъам я хъи, лезги чалалди келун-къын къисмет хъаначтани, бажарагъ, къатунар авай лезги жаванди, мумкинвал хъайила, вичин уымуърдин и экискал арадай ақъудна, дидед чалал келиз, кхъиз чирна. Вичи хиве къурвал, интернетда стхайрихъ-ваҳарихъ галаз хъайи, жевзай ихилат-сұғыбет, раҳун-лукъуна ам патал дидед чалан деринар чирдай чешмейриз элкъвена... Адан гыкайярин чал вичин бубайрин "къуруш нугъатдин" гафарив, келимайрив ацанвайтлани, лезги къынрин чалан къабулнавай къайдайривай яргъа тиртлани, и автордиз ихтилатдив квеляй эгечдатла ва ам квелди күтъгъдатла чизвайди заз акуна ва, зи фикирдай, им прозаикдин хатъунин къилин лишанрикай сад яз гъисабна. Ктабдин редактор яз, заз адан къынрин чалан къадарсуз цалцлам ийиз, литературадин чалан рандадай ягъиз кълан хъанач, зун автордин чалан рангар, къуруш нугъатдин келимайрин бязи тавар хъуз алахъна - къуй им лезги къынрин чалаз, литературадин чалаз цийивал, тазавал хгудай себебрикай, чешмейрикай сад хъурай. И кар ктаб келайбуруни такуна амуъкъад...

Н.Фарзалиеван прозадин мад са къетленвилайти лугъун. Чалан иервал, халкъдин раҳунриз хас миқелувал себеб яз, и эсеррай чаз автордин вичин суретни якъиндиз аквазва. Ам вичин "лезгивилиз", дидед чалаз вафалу, вичелай чехидавни, гъвчидавни хаттурлувиленди эгечдай, дульнъядин къенивиллих агъунвай, Чурудаа сабурдалди насиғат гуз чидай инсан тирди аквазва. Заз чиз, Н.Фарзалиеван сифте ктабда авай прозадин эсерар келиз садазни кагъул жедач. За умудзава, чи гъилиз адан прозадин ктабар мадни къведа...

Къагъриман ИБРАГИМОВ

Чун и йикъара Дербент райондин администрациядун экономикадин управленидин начальник Ф.Загирова халаз гуърушиш хъана ва адавай райондана гъвчил ва юкъван жуъредин карчивал авай гълдикай, месзлайрикай, и рекъе гълтавай четинвилерикай са шумуд суалдиз жаваб гун тарабна.

■ Фахрудин Байрамбековиц, малум тирвал, райондин администрациядун къаардалди “2020-йисуз Дербент районда гъвчил ва юкъван жуъредин карчивал вилик тухунин программа” къабулнава. Адан къилин макъсад-рикай куърелди лагъана клан-завай.

- Дербент райондин экономикадин къурулушда гъвчил ва юкъван жуъредин карчивили мъякем чка къазва, карчивили райондин умъурда важибуль роль къугъазва, - башламишна ада. - Эхъ, райондин администрациядун къаардалди “2020-йисуз Дербент районда гъвчил ва юкъван жуъредин карчивал вилик тухунин программа” тестикъарна, къабулнава. Программадин къилин макъсад къын кутадай нетижалу диг-ралди гъвчил ва юкъван жу-

- Гъвчил ва юкъван жуъредин карчивал вилик тухунин, адак къуын кутунин ва гъакъни къаар къилиз акъуддай властдин органини бизнесдин векилри менфятлудакас санал къалахунин мураддалди администрациядун къилин патав экономический совет арадал гънава. И советди бизнесдад машгъул жезвайбуруз арадал атанвай месзлайр са къурун вахтунда гълиз, бюрократиядин энгеларунар алуиз, гъиле къунвай къвалах къилиз акъудиз, документация гъазурна вилик тухуз ва маса рекъерай күмекзава.

Районда хуърун майишатдал машгъулбурун къадар 48936 касдив агаънава. Парникрин майишатрикай рахайта, абурун къадар 39 я.

■ Районда хуърун майишатда гъвчил чилер кардик ква?

- Хуърун майишатда 32,6 альзур гектар чилер ишлемишава. Районда авай хуърун майишатдин вири чилерикай карчийри, хуърун майишатдин карханайри ва къилдин касари гъакъикъатда района да авай чилерин къадардикай сурсет гъасилиз ишлемишавай чилерин пай 62 процент жезва.

■ Квевай карчийриз абуру гъасилзавай сурсет района да республикада маса гун патал къумекар гуз жезвани?

- Райондин администрацииди карчийрин къвалахар, абурун мумкинвилер гегъеншарун, абуру гъасилзавай сурсет, райондин къенепата хъиз, республикадин дережадани муштерийтив агаъварунин мураддалди еке къвалах къиле тухузва. Чна къабулзавай серенжемрин ва тухузвай къвалахдин нетижада, района да гъвчил карчивал акваз-акваз экономика вилик тухузвай менфятлуда хилез элкъзвезва. Гъелбетда, и карди чаз района да вилик аквазвазнавай экономикадин ва яшайишдин месзлайр агалкъунралди тъялдай рекъер ачуҳазава.

Карчивал вилик тухузва

редин карчивал вилик тухун патал тукъвеј экономикадин, праводин ва яшайишдинни зегъметдин шарттар яратмишун я.

■ А программада сифте нубатда гъялна кланзавай гъи месзлайриз къетген фикир ганва?

- Программадин бинедаллаз сифте нубатда къилиз акъудна кланзавай серенжемрик акатзава:

• метягъир арадал гъизвай гъвчил ва юкъван жуъредин карчивилин субъектриз күмек гун;

• цийиз гъвчил ва юкъван жуъредин карчивилин гаттунзайвайбуруз күмек гун, жегъилар карчивилин къвалахдал желб авун, карчивилин къвалахрин алакъунар авай жегъил регъберар винел акъудун;

• карчийри акъудзавай, гъасилзавай сурсет республикадин ва регионрин базарриз ракъурун ва хейлин масабур

■ Фахрудин Байрамбековиц, гъвчил ва юкъван жуъредин карчияр гзафни-гзаф бизнесдин гъи хилерал машгъул я?

- Карчивал райондин экономикадин важибуль хилерикай сад я.

Арадал атанвай карчивилин хилен къурулушда гъвчил ва юкъван жуъредин карханайра къвалахзайвайбурун къадарди ва абуру, арадал гънава, маса гузвой сурсетди, тамамарзай къвалахри ва халкъдиз ийизвай къуллугъри шагыдвалзайвал, районда гзафни-гзаф алишверишидин, общественный тьюнрин къуллугърин, эцигунирин, машинар, яшайишда ишлемишавай шейэр ремонт авунин ва маса хилер вилик физва.

Карчивал вилик тухуни, са патхъай, социальный жигъетдай четинвилер тимилардай ва са къадар инсанриз и четин гълала чин къуватрин, къанажагъдин мумкинвилер ишлемишдай, мульку патахъай, яшайишдиз важибуль тир текпифар ва проектар къилиз акъуддай мумкинвал гузва.

■ Районда карчивал вилик тухун патал вуч ийизва?

■ Тугъвалдиз килигна, бизнесдад машгъул карчийриз, карханайриз гъукуматди субсидияр ахъяновай. Районда и рекъяй шумуд касдив къумек агаъкъна?

- Алай иисан 1-ноябралди, Россиядин ФНС-дин 3-нумрадин МРИ-дин делилралди, карчивилин бизнесдад машгъул жезвай субъектар 1428 ава. Ибурукай 162 гъвчил ва юкъван бизнесдин карханаяр ва 1266 къилдин карчияр я.

Россиядин Федерациядин гъукуматди, тугъвалдиз килигна, газа зарар хъянвай гъвчил ва юкъван жуъредин карчийриз күмек гунин мураддалди акъуднавай къаардин (№ 576 24.04.2020-йисан) бинедаллаз, Россиядин ФНС-дин Дағустанда авай районрин арада уртак 3-нумрадин инспекция, субсидияр кълан, гъвчил ва юкъван жуъредин карчийриз къенвай 277 арзадиз килигна. Абурукай къилдин 157 карчидиз гъар садаз ваца 12130 манат субсидияр гана.

■ Аквазвайвал, гъвчил ва юкъван жуъредин бизнесда гъялиз тежевай месзлайрни ава. Абурукай лагъанайта, хъсан тир.

- Гъелбетда, бизнесдиз талукъвири месзлайр гъялиз хъянвайта, къвалахарни зурбаз вилик фидай. Манийвалзай асуул себебарни аваиз туш: хуси таътар бегъемдиз тахъун, кредитар къаучудайла, абурул эцигзайвай чехи процентар, къаучуз жедад къиметрай тир производстводин ва оғисдин дараматар бес къадарда тахъун, карчияр хъдай праводин дережа агаъуди хъун, административный манийвал аваиз хъун, кадрийрин къадар бес тахъун, гъасилунинни инновациядин инфраструктуряра бегъемакъалт тавун ва икъ мад.

■ Райондин хуърун майишатдин сурсет арадал гъиз, экономика вилик тухуз гъикъванбуруз зегъмет чуѓвазва?

- Чаз авай делилралди, районда, санлай къачурла, 24069 хуърун майишатдин сурсет гъасилзавай майишат ава. Абурукай 35 хуърун майишатдинбур, 34 лежберрин фермейрин майишатар ва 24000 халкъдин къилдин күмекдин майишатар я.

■ Къуне программа вилик тухун патал гыи бюджеттин пуларикай менфят къачузва?

- Дуъз лагъайта, алай иисуз района да къабулнавай муниципальный программа анжак чадин бюджетдин тақъатралди вилик тухузва. Чадин бюджетдай и рекъиз 50 альзур манат серфнава. Виринара хъиз, чи районданди гъвчиле бизнесдиз гъамиша алава таътар бес жезвач. Эгер гъвчил бизнесдиз финансирекъяй күмек агаъзваидитирта, и къвалах-ди гъвчиле бизнес мягъемардай ва райондин, республикадин экономикадик ада кутазвай пай артухардай.

■ Аквазвайвал, гъвчил ва юкъван жуъредин бизнесда гъялиз тежевай месзлайрни ава. Абурукай лагъанайта, хъсан тир.

- Гъелбетда, бизнесдиз талукъвири месзлайр гъялиз хъянвайта, къвалахарни зурбаз вилик фидай. Манийвалзай асуул себебарни аваиз туш: хуси таътар бегъемдиз тахъун, кредитар къаучудайла, абурул эцигзайвай чехи процентар, къаучуз жедад къиметрай тир производстводин ва оғисдин дараматар бес къадарда тахъун, карчияр хъдай праводин дережа агаъуди хъун, административный манийвал аваиз хъун, кадрийрин къадар бес тахъун, гъасилунинни инновациядин инфраструктуряра бегъемакъалт тавун ва икъ мад.

■ Райондин хуърун майишатдин сурсет арадал гъиз, экономика вилик тухуз гъикъванбуруз зегъмет чуѓвазва?

- Чаз авай делилралди, районда, санлай къачурла, 24069 хуърун майишатдин сурсет гъасилзавай майишат ава. Абурукай 35 хуърун майишатдинбур, 34 лежберрин фермейрин майишатар ва 24000 халкъдин къилдин күмекдин майишатар я.

Пешедин сирер чирда

Жасмина САЙДОВА

Алай иисан ноябрдин-декабрдин варцара республикадин са жерге шегъеррин ва районрин мектебра, образованидин идайра, “Гъвчил ва юкъван карчивал ва къилдин карчийрин теклифриз къумек гун” милли проектидин сергъятра аваз, чирвилер гудай курсар къиле тухузва.

“Чи макъсад карчивилин къвалах гъиле къаз кланзавай ксар бизнесдин асуул месзлайрин гъавурда тун, гъакъни и хиле зегъмет чуѓвазвай карчийриз чин мумкинвилер гегъеншарун, авайдалай винизди тир дережадиз хаж хъун патал чирвилер гун я. Чна мектебра къелзавай аяприхъ, студентрихъ, гъакъни тежриба авай карчийрихъ галаз къвалахзава”, - башламишна съ兵团ет образованидин “Карчивилин фабрика” курсарин руководитель Мурад Жалиева республикадин журналистихъ галаз “Дагъустандын жегъилар” газетдин конференц-залда хъай гуършад. Мирекатда РД-дин “Карчивилин къумек гунин Централдин” пешекар Махач Абдулаевани иштиракна.

Мурад Жалиева хабар гайвал, республикада пуд программа къилиз акъудзава: “Фабрика - Аялар”, “Фабрика - Старт” ва “Фабрика - ПРО”. Мектебра къелзавай аялар ва гъвчил курсарин студенттар патал карчивилий Олимпиада къиле тухузва. Ана гъалиб хъайбуруз пишкешар - планшет, телефон ва электронный ктаб гуда.

“Фабрика-Старт” - им чин бизнес гъиле къаз кланзавай ва и рекъе сифтегъан камар къачузвайбүр патал къумекдин мумкинвал я. Курсунин сергъятра аваз иштиракчири, мулларимрин - тежрибалу карчийрин гъузчивилик кваз, “О”-дилай башламишна, чин бизнес гъиле къазва. Килин пишкеш - бизнес вилиди тухун патал инвестиция. Икъ, сад лагъай чка къурдаз 100 альзур манатдив агаъкъна пулдин къумек гуда.

“Жегъиприхъ галаз къвалах къиле тухудайла, чна абуруз сифтени-сифте чин бизнес кардик кутас кланзавай хел хъягъиз, бизнес-план тукъуриз, арадал гъизвай продукт муштеприйтив агаъкъарун патал соцсетар ишлемишиз чирзава. Бязи чайра, асуул гъисабдай мектебра, аялриз гъавурда твадай лекцияр къелзава. Студентрихъ галаз, месела, мастер-классар къиле тухузва, абурун къиле авай фикирар гъа курсара амаз умъурдиз кечирмишиз башламишава ва икъ мад”, - гъавурда туна М.Жалиева.

Алатай иисан тежрибадал асаслу яз, Мурад Жалиева къейд авурул, республикадин шегъеррин мектебра ва вузра къелзавай жегъипри хуси бизнес гъиле къун патал асуул гъисабдай алишверишидин ва IT-технологийрин хилер хъязава. Умъурдин рехъяз бизнесдин хел хъягъуниз, гъелбетда, диде-буба карчивилел машгъул хуунини таъсирзава.

Итижу кар ам я хъи, Махачкъаладин мектебра къелзавай аялрин чехи паюни хуси бизнес тукъвенарава салонар ачуҳинихъ галаз алақъалу ийизва. Патав гвай Каспийскда лагъайта, жегъипри интернет-технологияр хъязава. Санлай къачурла, малум жезвайвал, акъалтзавай жегъипри чин гележекгидин пешекар гъакъиндей асуул фикир карчивилиз, хуси бизнес гъиле къун гузва. Мурад Жалиева къейд авур мад са делилди рикъик шадвал кутавза: алатай иисарин нетижайралди республикадин жегъипри ктабар къелуниз къвердавай гзаф фикир гузва.

Махач Абдулаева хабар гайвал, вилик эцигнавай макъсаддив агаъкъарун патал жуъреба-жуъре мрекатар къиле тухузва. “Алай иисуз чаз и къвалах Дағустандин вири мулкунал тешкилдай фикир ава. И карда важибуль роль республикадин карчивилиз къумек гудай централди куугъазва”, - лагъана ада.

Образованидин курсарин бинедар карчивилин къвалах жегъипри арада машгъур авун, алай вахтунда кардик квай карчияр бизнес тухунин цийи жуъредин къайдайрал желб авун, карчивилин жигъетдай гележек авай теклифар хъягъун, жегъил карчийрин чирвилер, и рекъе абурун савадлувал артухарун, неинки карчивилин, гъакъни юриспруденциядин рекъяй лазим тир чирвилер гун ава.

Къейд иин, мрекатрин тешкилдатчи РД-дин “Карчивилиз къумек гунин центр” я.

Чи съгъбетар Рульдин лувар, ашкъи-гъевесдин чешме

Урусприн чехи шаир Н.А.Некрасова (1821-1877) къвънай: "Гъар са инсандин рульдин анжаках шириратдади ахъайиз жедай клапан ава...". Гъелбетда, гъахълу гафар я. Амма абурал мадни алаба хъийиз жеда: гъар са касдин рульдин ахътин са къеви клапан ава хъин, ам ахъайиз анжаках музыкалий алакъада. Эхъ, жемиятдин, инсанрин умъурда га-функция къеватдихъ, шириратдин гъузелвилихъ галаз санал музыкадин искусство и еке чка къазва, зурба роль къугъавза. Гъавилий газет келзаябуруз виликан съгъбетрайни чизвай Джамил НАСИБОВАНИ Ш.ШИХМУРАДОВА чин нубатдин раҳунрин тема яз музыка хъягъун душушъдин кар туш.

Дж.Н. - Искусстводин гъар са журеди тамашайрин рикле, бейнида къетен теспачавал, яни гужлу гъиссер, устадвилел гъевранвал авун, бажарагъдини хушвал, лезет арадал гъида. Хъсан музыкади, чехи художникрин картинари, бажарагътул зарийрин рикляй къевезий ялавлу ширири хъиз, инсандин руль туҳарзана, шадарзана. Гъавилий шад мярекатрин вахтунда инсанри гафни-гаф музыкадихъ яб акалда.

Ш.Ш. - Эхъ, музыка искусствойрин шағъ яз гъисабзава. Ада инсанрин гъутьулар ачухарзана, риклерик цицивал, гъиссерик, акъул-камалдик къетен юзун кутазва. Фикир це садра: чна жеғылар армиядиз музыкадин шад сесерик кваз рекъе твазва, хиве авай буржи тамамарна хтайлани, шад гъалара къаршиламишзана; паглилан симиналдалдам - зурнедин ван къилеллаз хкаж жезва; свас музыкалди гъизва, гурлу межлис къурмишзана ва икъл мад.

Дж.Н. - Риклиз хуш музыкади, манийри инсандин виридалайни назик гъиссер юзурзана, абур гъеъранарава. Музыкадин искусство инсандин культура ачухунин, къалурунин къилин лишанрикай я. Искусстводин жуърейрикай сад яз, адахъ инсандин психикадин гъал, рульдин алем, майл - гъевес, риклиз эсер, таъсир авун (ва икъл мад) къалурдай гъунар ава. Мани, адан чалар ва музыка кутугайбур, сад-садав къунвайбур хвайила, - иллаки. За музыкадихъ, манийрихъ мукъвал-мукъвал яб акалзана. Месела, "Перизада", "Стал Саяд", "Варз алай ийифиз", "Ватан" ва газа маса манийрихъ мад ва мад яб акализ кълан жеда. Устадвилелди тамамарзай музыкади, манийри яб гъувайбурук еке гъевес кутада. Месела, чи халъдин билбил Рагымат Гъажиевадин, Дуряя Рагымовадин, Айдунбег Камилован, Рустам Къарибован, ашукъ Абдулан ва гаф масабурун манийри садни байтереф яз тадач. Гъар са сес са гевгъер хъиз я. Халис устадди вичин музыкалди, надир сесиналди ватандин, бағыри ерийрин къамат, руль къалурзана.

Ш.Ш. - Инал заз иллаки халъдин манийрин надирвал, роль, метлеб къетлендиз къейд ийиз къланзана. Гъеле гъевчи чаварилай рульди кужумай абурун таъсирдик вири умъурда кваз жеда. Абур садрани къульнина тежер жавагъирап я. Месела, - "Магъи дилбер чан", "Перизада", "Пенкер - баха", "Лагъ, бала, севдүгүм", "Аман бала Суна жан", "Суваллай яр" ва гаф масабурун. Вирибурун тъварар къунин лазимвал авач.

Дж.Н. - Вучиз акъл ятла чидани? Абур халъдин тарихдин, умъурдин, рульдин деринрай къвъезва, халъдин гегъенш къатариз экъувал, къешенгвал, гъузелвал гъизва. Гъайиф хъи, алай девирда са гаф меҳъеррал язавай музыкадикай, манийрикай акъл лугъуз жедач, япар денгизвай терефар гаф я. Фагъум-фикир тийизвай душушъарни жезва. Икъл, месела, са меҳъерин вахтунда свас запалдиз гъизвай декъиқайра къавалри ам "Вун чардан яр хъана хъи" манидалди къаршиламишнада. Залда авайбуру и кардал чин разисузвал къалурнай. Маса манида ихътиш цар, гафар ава: "Алина, вун хайила, чун цава-риз акъатна..." Ихътин душушъиз, гафариз къуй газет келзаябуру къимет гурай.

Ш.Ш. - Инсанри искусство и эсерра гафни-гаф душгульвиллиз, къенивиллиз (простота), керчеквиллиз, тъбиивиллиз артух къимет гуда. Ава, гъава музыкадин тъбии жуъре (форма) я. Музыкани макъам, гъава сад-садавай къакъудиз жедач. Виликрай зурнечири межъеррал гъар жуъре макъамар ядай саяя вуч тир!

Дж.Н. - Инал зи рикле "Экунин сегъерар" хквъезва. Меҳъер пуд юкъуз давам жедай. Гъар пакамахъ рагъ экъечидалди, зурнечири чамран къвалин къавал хкаж жедай ва "Экунин сегъерар" ядай - яни ачу жезвай цийи ийкъяз халисан гимн. И гъузел гъавайри инсанриз лезет, шадвал, рульдин хуш декъин-къаяр багъишдай, риклиз секинвал, мегъри-банвал гудай. Сегъерри фикир ийизни, яни са вахтунда гъисс ийизни тадай. Са гафуналди, зурнечири ширина сесини пащман касни шадарда, шад касни.

Ш.Ш. - Дуъз лугъузва вуна. Идахъ галаз сад хъиз хъсан музыкади инсанар тупламишзана, сад ийизва. Гъам хъурера, гъам шеътера са гънилай ятлан хъсан музыкадин сес япариҳ галукъайла, сифте, акъвазна, дикъетдивди яб гуда, ахпа гъанихъ ялда. Хъсан музыкади, макъамди къавачерик звар кутада, вун къульнико ялда. И жигъетдай гъурметлу Гъилал Аскерова вичин "Лезгинка" ширида лап къандиз лагъанва:

Акахъайла чи жеғылар къульперик,

За вун, гар хъиз, "Лезгинкадал" акъудда.

Съгъурдик ваъ, лезги рушан гъиперик

Вири дердер на рикле агуудда...

Шагъ дагъиди, къеъалди хъиз, къульерда.

Бес, халъдин музыкадихъ макъам - гъавадин, сесинин хуш душгульвиллин ритмадин душмишвилин зурба таъватар, девлетьар ава.

Дж.Н. - Эхъ, къульер заз гаф мукъва тема я, гъикъ хъи, къульер авунал зи рикъ гъеччи чавалай ала. Маса миллетрин дишегълийрин алақунар агъузар тавуна, къейд ийиз къланзана хъи, чи лезги дишегълийрин къульериз зерифвал, гъузелвал, къетен къешенгвал хас я. Хъандиз фикир - дикъет гайтла, къульзай вай касди жемиятда, халъдин арада гъихътич къаватла, чир жеда. Зун шагъид хъайвал, Ахъцегъ райондин Хинерин хъуре фадлай хъсан адет ава: меҳъеррал нянин межлисдин эхирдай лап устадвилелди къуль авур итимдизни дишегълидиз приз (пишкеш) гузва. Им масабуруни чешне къачуниз лайхълу адет я.

Зи фикирдилди, и ва я маса къульнина тарих, яни гъикъ арадал атайди ятла чиранлани машгъул хъана къланда. Месела, "Са рипе къуль" лугъудай къуль икъл арадал атанауда. Лап фад вахтара са меҳъерик жемиятди садрани къуль тавур, аставал квай, куък дишегълидивай къуль авун тълабнада. Ам саклани рази жезвачир. Къватл хъанвайбуру гаф къеввал авуниди дишегълийри майдандал экъеччуниз ва къуль авуниз мажбур хъана. Адан къамат, бедендин къалубар, аста-аста гъерекатар хъандиз къатлай зурнечири ахътин макъам яна хъи, адакай гаф хуш атай а дишегъли къульнико яръалди хкечи тийиз хъана ва, устад зурнечири разивал къалурун, адаз аферири лугъун яз, адаз а таватди рипе къуль багъишнадай. Дагъвириз - агъсакъалриз а макъам гилани чизма.

Ш.Ш. - Устадвилелди тамамарзай ма-къамрихъ, авазрихъ, манийрихъ, нагъмайрихъ - санлай музыкадихъ, гъелбетда, еке гъунар, мумкинвилер ава. Багъда, чуълда, тами билбилир ва маса къушарин нагъмайрихъ яб акалайла, инсанди вич бахтавардиз, цийи душнъядал акъатай хъиз гъисса. Ширин сесери вири инсанриз лезет гузва. "Жуван идеяяр за гъинай къачуза лагъана хабар къазвани къуна? - къвънай Л.Бетховена. - За абур ачу гъавадал, тъбиатдин къужаҳда къавза (улавливать); тама, сейр ийидайла, ийифен секин вахтунда, экъунин береда гъульълри тъевес-шилай шаирри абур гъузел гафаралди,

царааралди къалурзаватла, зи рульда, рикле сесериз элкъвезва, ванзава, туын, къизмиш жезва, та - нотайриз элкъведалди".

Дж.Н. - Хуپ дуъз лагъанвачни касди! Эхъ, хуш авазар, гъавайар, везинлувални музыкадин бине я. И жигъетдай лайлайрин, дидеди аялдин къепинихъ лугъудай манийрин къетленвални къейд тавуна жедач. Расул Гъамзатова лагъайвал, "Дидедин мани - дуъньяда къилин мани, инсандин вири манийрин эвел я..." А лайлайрин важиблувиликай, абурухъ тербиядин жигъетдай зурба метлеб авайвилликай инал гегъеншдиз рахас къланзава, гъикъ хъи, и тема гъурметлу профессор Шайдабег Айдабегович Мирзоеван "Халъдин педагогика" (Махачкала, Дагучпедиз, 1984-.) ктабда хъсандиз ачухарнава. И ктабдин 37-чина ихътин царап ава: "Аквадай гъалда, якъин, ви къепинихъ дидеди манияр (лайлай) лагъай хътиндигъ туш". И гафари инсан вичин крар, гъерекатар веревирд хъувуниз мажбурда". Къепинихъ лугъузай манияр бицекриз талуқарзаватла, абурун таъсир вири яшаринбуруз екеди я, абурухъ вирида якъализ кълан жеда.

Ш.Ш. - Жамиля Заловади лугъузай "Лайлайдихъ" (Чаларни, музыкани гъурметлу Седакъет Керимовадинбур) яб акалайди яни вуна? Чеб чипи ажеб къурбур хъанвачни!

Ични чуъхвер хътиндигъ,

Виртни дуъдъгъвер хътиндигъ,

Лацу гъвергъвер хътиндигъ,

Лайлай, лайлай.

Къвализ гатфар гъайиди,

Риклиз сувар гъайиди,

Заз къве лувар гайиди,

Лайлай, лайлай.

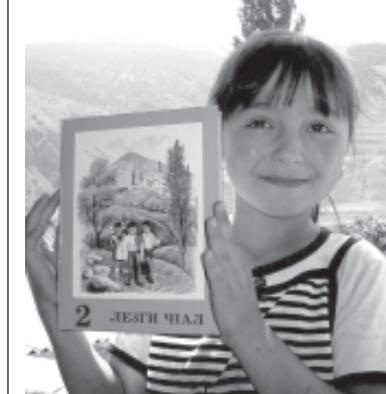
(Эхиримжи царап Къурпэ бала, лайлай, Ширина бала, лайлай хъайитла, мадни хъсан жедай).

Дж.Н. - Инсанни музыка вири умъурда санал ала, яни инсандин умъур музыка галачиз фикирдиз гъиз жедач. Гъузел, ширина сесер, нагъма - аваз галачиз умъур тамамсузди, биши-буъркъуди, кесиби жедай. Музыкадихъ икъван аламатар аваз хъайила, "ам жеғиль-жаванар тербияламишдай предмет-рин жергедик кутуна къланда", гъавайда лагъайдай туш гъеле къадим Гречиядин Чехи философ Аристотела (чи эрадад къведалди 384-322-йисар).

Ш.Ш. - Эхирдай, чи съгъбет умумилашишнади, тербиядин меслзани ажеб кудначни вуна! Эхъ, музыкади инсандин къилихъ хъсанарзана, адакай чехи, къени, михъи риклин иеси ийизва. Музыкадин таъсирик квай, ам гъиссавай, музыкадин са алат ягъиз алакъазай инсанди, зи фикирдилди, тахсиркарвал ийиз жуърэтдай. Яргъияр тийин, амма инал ихътин са мисал завай таъзана акъвазиз жедач. Вуна Чехиядин бажарагъбули пи-сатель Ярослав Гашекан (1883-1923) "Похождения бравого солдата Швейка" роман къелна жеди. А ктабдин 96-чина са гаф итижлу чука ава. Къвалий экъечидайла, поручик Лукаша вичиз къуллугъузай (денщик) Швейка къвалид къайда хъух, канарейкалади кацел гъузчывал ая лагъана буйругъуна. Амма ийифиз къуллугъудай хтайла, къвалий канарейка-дин (хъипи билбил) манийрин ван къвездеч. Швейка адас хъайи-хъайивал лугъузва: "Канериз канарейкаяр таълан тирди заз чизвай. Гъавилия за абур къвед мукъувай танишарун, дустар авун къетла... Къуш къефесдай акъудна, кацив адахъай ни чуѓваз таъзай арада а угъраши, садлагъана вегъена, канарейкадин къил атана, ам цакуларни аламаз түйна... Абуру, кацери, са жуърединни музыкальный образование къачунвач..." И гафар дуъзевал квай Швейкан мецелай лагъанватали, абуру фагъум-фикир, веревирдер авуниз мажбурзана, яни жеғиль-жаванриз алакъадин, зегъметдин, ватанпересвилин тербиядихъ галаз санал душгъун музыкальный обозначение гун буржарикай я.

Ашука АЛИХАН

Играми газет келзаябуру! Зун чалан пешекар туш, хайи чалахъ рик кузай адеддин са лезги я. Эхиримжи вахтара жуъреба-жуъре майданда лезги чал хирде ийизвай, гъильяй-вияй вегъезвай душшашар арадал къвъезва. Ихътин гъалар акваз, завай гъакъ къерехдилай килигиз акъвазиз хъанач. Чалан жигъетдай заз жувахъ авай са шумуд фикирдикайни лугъуз къланзава. Мумкин я зи теклифар дуъзбур тахъунни. И кардай къил алими, муаллими акъудда.

Интернетдин жуъреба-жуъре сайтра (иллаки - соцсетра) лезги чалан жигъетдай еке гъувъжетар къиле физва. И гъувъжетрин иштиракийрин арада чалан пешекарри ава, чалахъ галаз са алакъа авачирбонни. Къед лагъайбуру сад лагъайбурук, яни пешекаррик, чал хирде ийизвай лугъуз, тахсирап кутазва, чин теклифар, меслятар илтизава, чипел гъалтайдыла, "дуъгуни рекъер" къалурзана. Гъайиф къведай кар ам я хъи, абурухъ гафбурувай са предложение къвънни гъалатлар квачиз къиз жезвач. Къизвай гафарайни къил акъудун езе зегъмет алай къвалахъ я. И кардин себеб вуч я? Хайи чалай чирвилер, я абуру къачудай мумкинвал тахъун.

Зи аялри мектебда келзая. Веледрихъ пакадин хъсан югъ хъунин къайгъуда авай гъар са дидебуади хъиз, зани абурун къелнурал гъузчывалзава. Нубатдин сеферда аялриз къвале тамамарун патал ганвай тапшургъуриз килигдайла, за 3-класс патал 2018-йисуз чапдай акъуднавай лезги чалан ктаб туплалай авуна. Адан авторар Ж.Мейланова, С.Шагъмарданов, Б.Бегов, А.Юзбеков, А.Тагиров я. Ктабда ганвай тапшургъурик, лезги гаф аваз-аваз, къеџепатан чаларай атанвай гафар (урус, перс, түрк) гаф кутунва. Авторрик тах

Надият ВЕЛИЕВА

ИЙИКЪАРА зун са таниш касдин теклифдалди Махачкъалада яшамиш жезвай ва вичин зегъметдалди, ала-къунралди къве бала хана, умуръдин шегъредал акъуднавай диде, хъсан инсан Жабраилова Самирадихъ галаз гульушмий хана. Мез ширин, къени къилихрин, яшар хънватлани, чина гъеле дишегълидиз хас тир гүзелвиллин лишанар амай и дишегълиди вичин тукъуль къисметдикай ихтилатар авурул, заз адакай газетдиз макъала хъсан акуна. Амма Самира и кардал сакланни рази жевзачир. “Закай вуч лагъана къыда, вая, вая, заз газетда зи ва аялрин тварар къуна къандач” лугъуз, ада утанмишвал къалурзавай. Эхирни ам, чин ва хурун тварар къун тавуна, къыннал рази хъана. Гъавият макъала да абурун тварар дегишарнава.

Самира 1958-йисуз Мегъарамдхурун районда дидедиз хана. Адан рагъметлу диде-бубади вири умуръда колхозда зегъмет чуугуна.

Татугайвилерай - уътквемдаказ...

Чин вад велед (пуд гадани къве руш) зегъметдал, хурем-къалел рикл алайбур яз тербияламишна. Абурухъ виридахъ къвал-югъ хънва, гъар сада намуслувилди умуръ кечирмешава. Диде-буба савадлу инсанар туширтлани, чин веледриз садбуруз къилин, садбуруз юкъван пешекарвиллин образование къачдай мумкинвал гана. Инье Самира яхъин хизанде чехи хъана.

Хурун школа агалкъунар аваз күтгяй ам Махачкъалада политехнический техникумдик экчина. Эхиримжи курсуна авайла, бубади Самира Мегъамед Гъажиеван тварурунхъ галай заводда къалахзавай чин хурунуни Жабраилов Рамазаназ гъульуз гана. Жегъил хизан Махачкъалада яшамиш жевзай.

Келунар давамараидалай гульбъуниз Самирадини гъа заводда мастервиле къалахиз башламишна. Рамазаназ заводдин патай къве къвалин секцияни ганвай. Жегъилар садан садан рикл алаз, арада гульбъмет аваз, баҳтлудаказ яшамиш жевзай. Рамазан хизандал, балайрал рикл алай, газаф къени, мергъяматту, регъимлу, инсан тир. Адаз къалахзавай колективдани еке гульбъмет авай. Хизанни къвердавай чехи жевзай. Самиради Рамазаназ са рушни гада багъишина.

Жегъилрихъ чинин гележегдин планар, мурадар, умуръ къайдада аваз фидайдак, къвердавай хъсан жедайдак чехи умудар авай. Амма гъар са инсандихъ вичин къисмет ава. Аллагъди ганвай са куруу умуръда инсандин къилел гъич гульзелишини тавур душушшар къведа. Самирадини Рамазанан баҳтлу умуръ, гъайиф хъи, яр-тъалди фенач. 14 ийсуз санал яшамиш хайдалада гульбъуниз Россиядин са шегъердиз командировкадиз физвай рекъе, бедбаҳтиллин душушшадик акатна, Рамазан телефон хъана.

Чи хизанар

Умуръди цукъ акъудзавай вахтунда Самирадал хендеда лагъай твар акъалтна, адан жегъиль умуръдихъ цайлапан галукуна. И назик дишегълидин къунерал залан пар ацалтна, ам, лувар хана, къве бала галаз текдиз амукъна...

Ибур зурба Советтин Союз чланвой, заводар, фабрикаир тар-мар хънвай, инсанриз къалахдай чкаяр амачир, гъатта итимарни кваз рузыгъир аватнавай агъур йисар тир. Самирадин кенефдин къил кважнавай. Адаз йиғен ахвар, йикъан къарай амачир, незвай фа, алуқизавай парталди дад хуздичир. Къвалин-къан, балайрин къайтъяр и жегъиль дишегълидин къунерал аватнавай эхир. Гила гъикъ яшамиш жеда, балаяр гъикъ худа лугъуз, вичи вичиз гузвай суалрин гъилия ада зекинвал, къарай авачир. Амма лувар вегъена ацуънни жевзачир, аялриз дидевални, бубавални авуна къланзай. Фикирар газаф авурдалай гульбъуныз ва гъакни мукъва-къилийрин меслятдади Самиради бизнесдик экчун къетлана. Девир гъаҳтдини Самирадиз икл лагъанай: “Свас, мад вучда къван, хажалатармир, жуваз

институт акъалттарна, вичин хизан галаз Москвада карчивил машъул я. Къе Самиради вичин камалту веледрал дамахзава.

■ **Къилел итим аламачир, вун къалахдикни кумачир, аялар гъвеченчизмай... А четин вахтунда ваз гъульбуң мукъвабуру са журединни къумекар ганачни? Абурухъ галаз ви алакъяр гъикъя? -** хабар къуна са Самирадивай.

- Рамазанан стхаяр, вахар газаф гульбъметлу, мергъяматлу инсанар я. Чун арада гульбъмет аваз яшамиш жезва. Зун, абурул къил чуғаз, мукъвал-мукъвал хуърериз хъфизва, абуру зи патавни къвезева. Абурухъ гъардахъ чин хизанар авай, къалахдикни квачир. Заз абурувай вучтун къумек кълан жедай къван? Амма абуру чепелай алакъдай къумекар таганани тунач, - алава хъвун Самиради.

Ада ихтигин агъвалатни рикл ххана. Рамазан рагъметдиз фена, къвале шел-хвал авайла, адан гульбъуныз стха Агъмеда, дишегълийрив ацланвай къвалин рак ахътана, Самирадиз икл лагъанай: “Свас, мад вучда къван, хажалатармир, жуваз

Хизан -
виридалайни
еке
девлем

сабуар це. Инсанрин къилел текъведай дульшушар авайди туш. Ви балайрин далудихъ чун га-ла...”. И гафарин ван хъайила, Самирадиз Агъмеда вичиз дульня багъишайди хъиз хънай, ада вичин балайрихъ далу авайди гъиснай. Дугъриданни, абуру стхадин балайрин иесивална. Рушазни гададиз меҳъерардайла, гъар са кардин къиле акъвазна, абуру динжарна. И кардай Самиради

абуруз рикл сидкъидай чухса-гъул, аферин лугъузва.

■ **Самира, ви умуръда вунад, бахтлу йикъар гъибур яз гъи-сабзава? -** жузазва за мадни.

- За зи умуръ къилия - къилиз четинди хъайиди яз гъисабзава. Амма зи метел Рамазанан твар алай хтул хтай югъ зи дердсервилер рикл алатай югъ я!..

Самирадин рикл къе вад хтулди иллаки шадарзава. Абуру чехи дидедин патав гвачтани, гатуз вири санал къват хъхъайла, къвал шадвиллин сесерив ацлуда. Абурун ихтилатар газфни-газф Рамазанакай же-да. Мурадар рикл амаз, вахтусуда-каз дульяндилай фейи Рамазан хизанди садрани рикл аладзава.

Эхъ, дирашибаш дишелья Самира. Къилел итим аламач лагъана, вичи вич квадарнча. Рикл къевиз къуна, намуслувилди зегъмет чуугуна, аялар хвена, арадиз акъудна, динжарна.

Алай вахтунда Самиради, гагъ Москвадиз, гагъ Воронеждиз физ, вичин балайрал, хтулрап къил чуғазвазва, вичин рикл аладарзава. Абуру акун азади виридай я.

Гъелбетда, Самирадин хътина къисметдин дишегълияр дульняда тимил авач, амма гъарда вичин пар агъур я эхир. Татугайвилериз, четинвилериз дурум гузни виридай алакъдач. Жув-жузвавай кваж тавун, веледрин къайтъуда хъун - имни уътквемвал я.

Чи меҳъерар

Тамила САЛМАНОВА

Чаз аквазвайвал, лап дегиш хъанва эхиримжи вахтара инсанрин яшайиш, ацукъун-къарагъун, гъатта хессетарни. Лагъана къанда хви, хъсанвилер, регъятвилерни пара хъанва. Амма чиб къеве твазвай месэллярни авачиз туш, яни, дериндай аннамыш тавуна, жуваз зиян къачузвай къвалахар.

Месела, чи лезгийрин меҳъерар къачун. Авайвал лагъана къанда, меҳъер пара шадлу, жегъилар бахтлу ийизвай гъузел мярекат я. Амма гъа меҳъер себеб яз лап къеве гъатзава чехи пай диде-бубаяр. Мукъвабуру, къуншийри гурлу меҳъерар авуна лугъуз, фикирдиз гъиз тежедай хътина хархийрихъ, са шумуд виш агъзурар харх авуна тешкилзава алай аямдин меҳъерар. “Атла фландан меҳъеррилай усал тахъурай чи межлисни” лугъуз, къалабулух ақатзава чипкини. На лугъуди, абуру сад-садаҳъ галаз гъульетарзава. Сада-садал вил эцигиз, авачирдани вич къазунзава, авайдалайни артух къалурзиз чалишмишвалзава. Буржара гъахъзава, банкдай кредитар къачузва...

Бес гъиниз физва а пулар? Гила дикъетлудаказ фикир це, гульбъметлу къелзавайбур. Къавалрилай гатъуниз къланзава. Къавалрилай адеддин къеретдилай алава яз, алай аямдин сегънедин “гъетер” тир къвед-пудзани теклифзава. Абури, фонограмма ишлемишуналди къвед-пуд мани лагъана, маса меҳъерик кат хъийизва. Абуруз гъар сада къилди гузвай пуларин къадарни къев чизва.

Сусаз вилиқдай сад къве туплал, сяя, ялагъанар къачузвайди тир. Гила лагъайтла, са чанта къизилар, бриллиантар, багъа телефонар, шубаир...

Вилиқдай меҳъерринг суфрадал тъялму шурва, дулма ва аш жедайди тир. Гила лагъайтла, 10-15 журедин хуремкар гъазурзава, столрап са шумуд жууре салатар жезва, чебни - майонез янавайбур. На лугъуди, меҳъеррик атанвайбур сагъ са вацра гишила ава, түүн такуна. Гъа хуремкрин чехи пайни, нен тийиз, пуч жезва. Яни меҳъерин иесидиз зиян жезва. Бязибур меҳъерик иштирак ийиз вай, авай-авачир тъисабиз, вил экъуриз, гъалатлар хуудиз, меҳъерар алахъайла къулухъ раҳадай ихтилатар къватыз къевзвай хъиз я. Вилиқдай меҳъерардай багъа зарарни авачир, гъарда вичин гъаятдал, сала, шегъерра авайбуруни чин къвалерин вилик, палаткай яна, ийизвай, 400-500 мутманни жевзачир. Шадвални газаф ва халисанди тир.

Суал къевзава: къев я ихтиин амалар, хархар, къад жууре хуремкар? Къланзавайди, къал-къиж тахъана, ислягъиз, шаддиз меҳъерар хъана къвализ свас атун тушни?!

Лезги хуремкар Чар авай фу

Нарима АГЬМЕДОВА

Халкъдин арада “чар авай фу”, “чарамай”, “шткар” тварар акъалтнавай и фу лезгийрин рикл алайбурукай сад я. Адед яз, ам чем ва я чөмин къланер экъурина чрада. И фу гъа чранмаз, чимиз-чимиз нисидихъ галаз неда.

Чар авай фу гъазурун патал герек къведа:

гъуль - 2 кг;

къел - 2 ч.мл.

яд - 1,500-1,700 л;

чем ва я гъери, я тахъайла чөмин къланер - 500 гр.

Гъульчукъай адеддин тегъерда (са акъван къеви тушиз),

тини ишинда. Чем цуурурда.

Тини сад хътина, са къайдадин къласиз пайна, къвалаклар къада.

Ахпа къвалаклар жезмай

къван къелчидиз аладарна,

чкалар гъазурда, абура чем

экъурина, элкъуриз-элкъуль-

риз къватыз, мад къвалаклар

къада. Къвалаклар са къайдада

къелчидиз аладарна,

иfenвай сачунал чрада.

Эвела са пад 5-7 декъи-

къада, ахпа мұкъу пад элкъурина, яр акъатдалди чрада. Хъукъ-

ун тавун патал чрай фу суфрадик кутада.

Чи алимар

КЪЕЙД.

Р.С. Г҃АЖИЕВ 1937-йисуз Докъузпара райондин Къурушрин хуъре дидедиз хъана. 1966-йисуз Астрахандин мединститут агалкъунралди акъалттарна. 1966-1969-йисара ада Туладин областдин медсанчастуна кылин духтур яз къалахна. 1969-1972-йисара и областдин Заокский райондин центральный больницацадиз регъбервал гана. Ийисара ам СССР-дин Минздравдин аппаратдин къалахдал газар желбна. А вахтунда кылиз акъудай адан са жерге къалахриз Вирисоюздин дережсадани еке кыммет гана. Адан тъвар Туладин областдин машъур инсанрин маҳсус Альманаҳда, 2012-йисуз Швейцарияда чапдай акъудавай "Дүнъядин виридалайни машъур алимар" энциклопедиядани гъатнава.

Рашид Гъажиев - идара авунин, здравоохраненидин организациядин, маркетингдин, менеджментдин хилерани машъур пешекар я. Гъа са вахтунда ада духтур-невролог, духтур-психиатр, духтур-рефлексотерапевтизни зегъмет чугвазва. Винидихнин къейднавайвал, 1994-йисалай къенин ийкъалди ада ДГМУ-дин кафедрадин заведуючийлини везифајарни татамарзава. 1997-2008-йисара ада ина проректоришин жавабдар къулгугъ кылиз акъудана. Къалахдин рекъяй юлдаширизни, адан регъбервиллик кваз къалахайбурузни ам газар къени, чарадан гъарайдиз гъай лугъубай, гъа са вахтунда вичивай ва амайбурувани истемишунардай инсан яз чида.

Машъур алимдин Цийи агалкъун

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Гъакъикъатдани, мисалда лугъузтайвал, инсанрин сагъламвал - миллетдин сагъламвал, улкъведен виридалайни багъа хазина, девлет я. Икълтириди чатамам са ийсалай вилик дүнъядиз чакъай коронавирусдин азарди мад сеферда тестикиарна. Гъар са улкъведен къиле авай, якъин агъалийрин сагъламвилин къаравулда акъвазнавай ксари, чин хиве еке жавабдарвал авайди аннамишналди, дүнъядя вичикай икъван члавалди малум тушир азардин аксина акъваздай серенжемар жаъуриз чалишишвална ва и кар давамарзава. Ахътинбуруз чна баркалла ва аферин лугъузва. Къенин макъала вичин вири умъур инсанрин сагъламвал хуънин илимдиз бахш авур ва и кар давамарзавай чи ватанэгъли, медицинадин илимрин доктор, профессор, Даггосмендин университетдин (ДГМУ) общественный сагъламвилин ва здравоохраненидин кафедрадин заведующий, РФ-дин лайихлу духтур, РД-дин илимдин лайихлу деятель, ДГМУ-дин лайихлу про-

я. Чаз чир хайталай, и мукъвара адан гъиликай "Врач общей практики (семейный врач)" тъвар алаз З томдикай ибарат тир нубатдин монография хкатнава.

Гила чун алимдин "Врач общей практики (семейный врач)" Цийи монографиядайларин хвен. Ам Москвада, "Шико" издательствода чапдай акъуднава, шикиларни галас 528 чинкай ибарат я. Монографиядиз сифте газр РФ-дин илимдин лайихлу деятель, медицинадин илимрин доктор, профессор, Санкт-Петербургдин педиатриядин госмедиуниверситетдин кафедрадин заведующий В.К.Юрьевна хъенена. Рецензия ганвайбур РАН-дин академик, медицинадин илимрин доктор, профессор, Россиядин Н.И.Пирогован тъварунихъ галай милли азармишналдай медуниверситетдин кафедрадин заведующий Н.В.Полунин ва медицинадин илимрин доктор, профессор, Россиядин лайихлу духтур, Астрахандин госмедиуниверситетдин кафедрадин заведующий А.Г.Сердюков я.

Сир туш, эхиримжи ийисара Россиядин Федерацияда медицинадин сифтегъян медико-санитарный хиле къвалахъсанарун патал еке дегишвилер тунва.

Тъварцяйни аквазтайвал, духтурин къалахдин нормативно-правовой ва организационно-технологический аспектар, гъакъ агъалийрин сагъламвал мягъкемарунин ва хуънин рекъе умуми практикадин духтурин роль ва чка къалурнава. Мадни 1-томда шеъррера ва хуърера умуми практикадин духтурин къалахдин къайдайриз, абуру медицинадин ва медицинадиз талукубур тушир организацийрихъ галас санал къалахуниз, абуру лазим информация агакъаруниз къетлен фикир ганва.

Къвед лагъай томда (Организация медицинской помощи) амбулаториядин къумек тешкилуниз, дишельлийрин ва аялприн сагъламвал хуънин, медицинадин къумекдин еридиз кыммет гуниш артух фикир ганва. Мадни, аялри сагълам умъур кечирмишунин карда хизандин роль азармишнава, сифтегъян медико-санитарный къумек хъсанарун патал гележдега менфят къачуз жедай мумкинвилер къалурнава.

Пуд лагъай томда (Профилактическая деятельность) азаррин вилик пад къунин ва тъгувалриз акси санитариядин меслайриз килигнава, агъалийри сагълам

Р. С. ГАДЖИЕВ

Р. С. ГАДЖИЕВ

Р. С. ГАДЖИЕВ

ВРАЧ ОБЩЕЙ ПРАКТИКИ (СЕМЕЙНЫЙ ВРАЧ)

Том 1
Нормативно-правовые и
организационно-технологические
асpekты

ВРАЧ ОБЩЕЙ ПРАКТИКИ (СЕМЕЙНЫЙ ВРАЧ)

Том 2
Организация
медицинской помощи

ВРАЧ ОБЩЕЙ ПРАКТИКИ (СЕМЕЙНЫЙ ВРАЧ)

Том 3
Профилактическая деятельность

фессор, илимрин международный академиядин академик, "Иисан профессор-2018" Милли премиядин лауреат, са шумуд журналдин редакцийрин советрин член Рашид Сейфиевич Гъажи-Ева3 талуқарнава. Адан регъбервиллик кваз докторвилин - 4, кандидатвиллин 35 диссертация хвена. Ам 500-дав агакъя илимдин къалахрин, гъа гысабдай яз 9 монографиядин, 4 учебникдин, 18 учебный пособидин, ВАК-дин журналра чапнавай 105 макъаладин автор

Извено, агъалийрив медицинадин къумек агакъарунин жигъетдай здравоохраненидин хиле эвелимжиди хыз, пара важиблудини тирвилиз артух фикир гуз эгечнава. Асул гысабдай монографиядай агъалийрив агакъарзавай сифтегъян медико-санитарный къумекдин ери хъсанарунин жигъетдай реформадиз талуку меслайрикай гегъеншдакас хабар ганва.

Икълтириди къячуртла, сад лагъай томда (Нормативно-правовые и организационно-технологические аспекты),

умъур кечирмишунин, азаррин вилик пад къуниз талуку яз азармишунрин (профосмотр) ва диспансеризациядин важиблувал къейднава. Къетлен фикир риккинни дамаррин, шекердин диабетдин, чуруда-күнрин, чахуткадин, ичикизилин, наркоманиядин ва токсикоманиядин азаррин вилик пад къуниз ганва.

Монография духтурар, студентар, здравоохраненидин тешкилатчияр (ва икълтириди мад) патал хъсан къумекчидиз эл-къведайдал шак алач.

Тұғъвалдихъ галаз женгина

Мариян БУГАЕВА,
Махачкъаладин 40-нұмрадин юқыван
мектебдин мұаллим

Дүнъядиз чкай коронавирусдин тұғъвал завни агакъна. 13-сентябрдилай зи бедендал ифин ақъалтна, кефи чұр хъана. Са гъафтеда къван рапар яна, амма ифин ағыуз аватнач. Компьютердин томография (КТ) авунис мажбур хъана. Жигерин 20 процентдиз зарап хъанвайди дұздал ақъатна. Тади күмекдиз эверна, зун азарханадиз фена. Гзафбуру, духтуря яб гузач лугъуз, шикаятар авункай чаз мұват-мұкъвал ванер къвезва. Меркезда зун къаткрай Гоголан къучеда авай садакай масадак ақатдай азаррин центрда заз дұзгүн къайда аваз акуна. Фейвалдзи зун тъеле азарлуяр къабулдай отделенида амаз, цийи ахтармишун - тест авуна. Санитаркадихъ галаз 3-мертебадиз агакъарна.

Зун авай палатада цийиз атанвай 3 кас мад авай. Заз чка къалурайдалай къулукъ вад декъинкъани арадай фенач, палатадиз къакъан бүйдин жегыл духтур руш атана. Ада вич Диана Мегъамедовна - палатадин духтур тирди лагъана, начын хъиз, сагъни хъжедайвилхъ умудрұвал къалурна. Зи риккис са бубат регъят хъана.

Диана Мегъамедовнади, хиве къурвал, чун са-гъарни хъавуна. Духтур экүннелай ийfen кула-рил алатдади азарханада ақъваззаяй, ял ядай юғъ риккел алачиз къалахазавай. Заз гъасята кашельницаяр кутун, ингалицияр тешкилнә, герек дарманарни гана. Абуру лагъайтla, ина вири азарлурип агакъарзаяй. Бязибурун сиверай ван къвезвайвал, абуру жуван пулунихъ маса къачунин лазимвал авачир. Энгел тавуна, азарханада чаз вири-даз алава анализар хъувуна. Зи ва амай азарлурип анализар са акъван хъсанзавачир (ахъай хъийидай къилихъяйни анализар хъувуна). Чун ина къаткай цуд юқуз анализар дұз дұз къайдади хъана. Икълан-икъла ивидик квай кислороддин къадарни ахтармишазавай. Нефес къазвайбур тілеби тушир журеда жигерин вентиляция ийдай аппаратдик (ИВЛ) кутазвай.

Чаз чир хайталай, тұғъвалдин сифте йикъялай башламишна, и центрда Алиев Абдулхалик Гъасановичи зегъмет чугвазвай. Духтурар экүннелай няналди азарлуриз чара-дарман авунин къайгъүйрик квай. Лугъун лазим я хы, духтурри хъиз, медсестрайрины гзаф зегъмет чугвазвай. Буйнак-сқдай, Каспийскдай къвезвай рушарни авай. Сестрайри пуд сменада къалахазавай.

Зун къатканвай пуд лагъай мертебада цуд палата авай. Палатайрилай гъеири, дегылыштари къатканвай. Гъакъван начынбайруз килигзавайбур тъар сменада пуд медсестра тир. Абуру секинвал ерил авачир. Са палатадай мұкуъздаш кат-каптугзаявай. Кашельницаяр икъла къве сеферда кутазвай. Садак кутаз, мұкуъздаш хұдиз, гъерекатда жезвай.

Санитаркайрини, сятдин экүнин 5-далай башламишна, михывилер ийизвай. Икъла пудра-къудра къежей пекиналди полар чуъхузвай. Лазимвал аваз хъайтla, къве икъялай простиарни деги-шарзаявай. Тұльникай рахайтla, вахт-вахтунда гузвай, хъурекрин ери писди тушир.

Заз лугъуз къланзая, азарлу хъайи вириз Альлагай къумек хъурай! Диана Мегъамедовна ва Абдулхалик Гъасанович хътин духтурар гзаф хъайтla, азарлуяр вири сагъ хъжедай.

Жуван макъала заз ихтигин ширилдағы ақъалтла-риз къланзая:

Иеси къей коронавирус,
Эхир завни агакъна вун.
Сад Аллагайдин къумекдади
Асантдаказ алатрай вун.
Зун къатканвай больницацада
Духтурри ийизва дава.
Я Сад Аллагай, минет я ваз,
Вириз къай вакай чара.
Им тал туш, са аламат я,
Кефи жеда гъар журеда.
Вириданди са мурад я:
Сад Аллагайди авун чара.
Акъван көвіз хъзвай тир за,
Хабарсуздиз қаевай къведа.
Иифди-юғъди вайзарзая
Сад Аллагайди аевун чара.
Са зун патал туш зи вайзар,
Залай фейбур гзаф ава.
Алатрай и душман - тұғъвал,
Я Сад Аллагай, вакай чара.

ЧУБАРУКАР

* * *

Азиз балаяр! Ингье чун йисан саки эхирдал атанва. Вилик хъуытбуын сад лагый варз декабрь ква.

И вахтни, йисан амай паяр хыз, вичиз хас рангаралди гүзелди я. Дагълара фадлай жиевер къванва. Аранра, цавал циф ала, мукъвал-мукъвал күльбү мафади чилериз къеж багъишава...

Төбиятдин асууннавай рангари чилиз ял ягъиз къланзайди ра-ижса. Са хууруны нүүчелир из галатун, ял ягъун чидайды хыз туши. Абуру, гъамиша хыз, куб къвалерин гъяятра, баҳчайраны салара чипиз түбүн жагъуриз, гагъ-гагъ ажайиб гүүжестарни, къал-къынжи тешкилдә.

Абур хүрх, күмек це, твар вегъ. Эгер къвалера хузвай мал-къарадихъ, хиперихъни цегъерихъ, къуерьерихъ гелкъевезаты, мадни хъсан я. Вири чан алай ва алачир заттарини чи умур гүрчегарзана, чун адлу ва баҳтту ийизвайдал шак алач. Къуй дүн-нядай түгъвалар, завалар квахърай! Чи аялар, диде-бубаяр шад ва баҳтту хурай...

Самуил МАРШАК

Гъайванханада сиягъат

Пеленг

Эй, жемир күн акъван мукъва,
Пеленг я зун, пси туш гъя!

Фил

Филдиз гъана типтияр.
Сад къаңуна - гъвеччи я.
Лагъана: - Гъаша цийибүр,
Күдүн хурай чехибүр!

Зебраяр

Царап алай балкъанар,
Африкадай атанвай,
Къуэвазза гаъб къурухда,
Гагъ чуңынх жез куллухда.
Цалцымбүр я ажебдиз,
Дафттар хыз мектебдин.
Рангар ягъял гъипелди,
Кикерил къипелди.

Жираф

Цууквер къватын туш четин
Аяпраз бици.
Амма икъван къақъанда
Цуук атмуда гъик!
...

Типрен шарагар

Вил вегъ күльбү къватын
Жерге къунвай къаңылар.
Авачирла ахварал,
Незав чипиз чахарар.
Недай чавуз чахарар
Фидач ерли ахварал.

Пингвин

Иер тушни зун, дустар, -
Чувалдиз ацай ухшар!
Виликрай за гимияр
Къулухъ тадай, зими яз.
Гила, хвалар акъудиз,
Сирнаеваза къубудик.

Къуғындин шараг

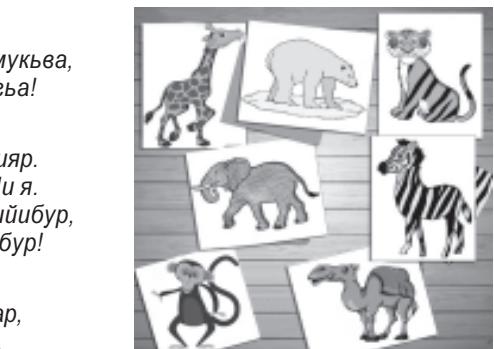
Яд алахъиз винелай,
Мекъизвачни шарагдиз?
Дасмал вице вижевай,
Къурурдайвал вич тадиз!

Страусдин шараг

Страусдин я зун бала,
Чанда авай зурни дамах.
Кутурмла зак сада гъала,
Галукъарда адахъ къармах.
Хайтимла заз бирдан киче,
Катда, цава къуна гардан.
Къекъведа зун, лув гуз тежез,
Манини захъ авач жуван.

Маймун

Океанрин лап яргъарай
Хтана матрос.
Гъвеччи маймун, тежер къарай,
Хкана харуз.
Сефил я ам ийифиз, юкъуз,
Ийизвач ахвар.
Ацукунава мани лугъуз, -
Вичиз чир чалар:

“Къибле пата, чими, зеъгем,
Къалин къаңу татара
Зи вахари кутунва дем,
Къульпер ийиз тара.

Бананар бул ава ана, -
Дадлубур я вижевай.

Маймунрин я ватан анаг,
Инсан гъалтда гъеле ват”.

Лаңу север

Океан я чи ватан,
Чехи жезва чи хизан.
Яд къайи я гъамиша,
Ийизвай хыз дэгигашар.

Пац къевиз яхъ, дуст, жаван,
Чир хуухъ хатур хузы жуван.

Эскимосрин киц

Чар кутунва симиник:
“Мукъва жемир күн иниз!”

Чалахъ жемир чарарихъ,
Зун дуст я, дуст аяпрын!

Күз тунуваты къефесда,

Чидач, валлагъ, гъеле заз.

Динго киц

Жанавур туш, сикни туш.

Къалин татар я заз хуш.

Гъттайтла күн къевера,

“Викъегъ Динго!” - звера.

Диндормиша кенур:

Кутур төгъер за хуруп

Са сеферда вах адан...

Ахъайдач квэз мах ада!

Ам - кулариз, зун - геле,

Ам - булахдиз, зунни - це!

Ам - цайлапан, зунни - цай!

Экъечина шумуд ватлай!

Ам - амалдар, зунни гъич

Хъайиди туш ерли кис.

Тум къуна адан къевиз,

Фейид я цавуз, чипиз...

Гилани зун, дури яз,

Вилик ква куб виридан.

Түнүн кланда гъери квай,

Чандик ифей иви ква!

Дөвө

Язух дөвө, гъикъван зайиф,

Түнүн гузвач вичиз, гъайиф!

Къе пакамлай тек къве ведре

Я акурди, квачиз гъөвлөр.

Урус Чалай. Таржумаяр - Мерд АЛИДИН.

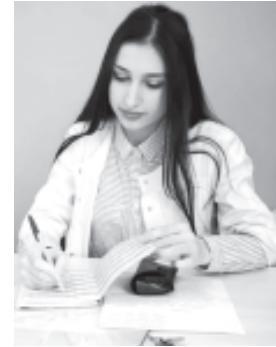
ГЕРЕЙХАНОВА Ирада, Робертан руш,
2000-йисан 6-ноябрь из Мегъарамдхурун
райондин Хъартасрин хууре дидедиз хъана.

3-классда амаз ада шиирар кхъизвай.
Лезги манийрал, махарал рикл ала ..

Адан гзэр шиирар вичин умурьдикай я.

11-класс акъалтларна, 2018-йисуз Махач-
къяллада Аскерханован тъварунихъ галай
медколледжидик экечина.

Алай вахтунда 3-курсuna келзана.

Ирада ГЕРЕЙХАНОВА

Билбил

Билбилдин сес гатфарихъди
Чикланва къе къуд патахъди.
Дуст къада за вакай, билбил,
Шиирарни къелиз сефил.

Гъар гатфарин билбил я вун,
Лув гуз къведай мугъман я вун.
Са чавузни жемир зайиф,
Къведа заз вун ахпа гъайиф.

Нагъма къелиз жеда билбил,
Хажда на гъевес, билбил.
Гъейрандаказ килигда зун,
Гъамиша заз рахаз хууь вун.

Лезги рушар

Авазва чаз лезги рушар,
Цыквериз чеб язва ухшар.
Авадарна яргы чарар,
Яргъалайни гузва нурар.

Дагъви рушар - абури нур,
Лезги чилин къашар я!
Лезги халкъди дамахзана,
Гъетериз күн къаншар я!

Етим аял

Такурай югъ буба къилел алачир,
Агъзурни са гаф къведа вал алачир.
Тівар етим я касдин, буба авачир,
Са юкъузни тахъуй буба авачиз!

Накъвар жеда вилерал,
Чеб чипиз къvez,
Мукъвабурни жеда мад ви къвализ
къvez.

Гъи аялдиз кълан хурай къван
етим жез,
Викъегъдиз вуж рахуй, буба галачиз!

Бубади хыз къумек гудай жеда
кас,
Хъуьрез жеда бязибур, чеб виниз
къяз.

Садазни чизвач дердер авай къван
заз,
Аял чехи тахъуй, буба галачиз!

Лаңу север

Океан я чи ватан,
Чехи жезва чи хизан.
Яд къайи я гъамиша,
Ийизвай хыз дэгигашар.

Пац къевиз яхъ, дуст, жаван,
Чир хуухъ хатур хузы жуван.

Чалахъ жемир чарарихъ,
Зун дуст я, дуст аяпрын!

Күз тунуваты къефесда,
Чидач, валлагъ, гъеле заз.

Гилани зун, дури яз,
Вилик ква куб виридан.

Түнүн кланда гъери квай,

Чандик ифей иви ква!

Лезгистан

Чульлар, кълар, вацлар ава,
Лезги иер рушар ава.
Иер язва Лезги макан,
Авазва чаз дагъни аран.

Лезги чилни язва девлет,
Лезги чилел ала гъурмет.
Лезгистан са гевгъер хыз я.
Лув гузавай лекъер хыз я!

Темпел рушар

Авазва чаз иер рушар,
Авазва чаз темпел рушар.
Гъич са къвалын ийиз жеда,
Итимдизни къимет гудач.

Хуурек жеда сүфрадал,
Къумек гудач къарилиз.
Гъиле жеда айфонар,
Къиле жеда ватцапар.

Намус - гъеरат квадарнава,
Чинизни чеб экъечизава.
Кикерни лап яргы хъанва,
Чиарарни яру хъанва.

Къуыне ава сумкайар,
Чипел куруп юбкаяр.
Итим, аял рикл жеда,
Къвализи вич хкъез жеда.

Чуынгүр

Заз чуынгүрдин ван хъайила,
Риклик шагъвар акатзана.
Пашманвални хкатзана,
Риклиз жуван дерт хъайила.

Чуынгүрдин ван хурай хууре,
Шадвилерни гъар са къвале.
Гурлу жеда гъар са меҳъер,
Ван къачуна жеда симер.

Тіямлұ хуурек

Мектебдиз фидай сифте югъ тиртлани, Ислам ахварикай геж кватнавай. Дидеди са шумуд-ра ахварай авуднайтлани, ам мад месик акахъ хыйизвай. Чара тахъай дидеди вичин цай къежирай гъиль гададин чинал алтадна. Уях хъайи Ислам къавал

акъалтна.

- Я чан хва, - лагъана дидеди, - сад лагъай классиз вун сифте яз физва. Геж авун кутугнавач.

Къланзача лагъана, Ислама фуни түннанач.

Гадади фу геж недайди чиз, дидеди адад утуть ягъай цийи парталар алпукана, мъжүльд жез-тежез къвалай экъечина. Мектебдиз агаъна са тимил вахт алатайла, къватл жез башламишна. Адалай къулухъ, вири аялар хыз, сад лагъай классидин аяларни муаллим

Күй ихтиярар Агъалийрин суалар

И мукъвара РД-дин МФЦ-дин къуллугчыри ватандаш газафни-газаф гузтай вад сувал ва абурун жа-вабар интернетдин сетра раижна. Ингэе абур.

- МФЦ-диз атун патал виликамаз нубатда акъвазун герек яни?**

- Ватандашрин төвэрар виликамаз хъяна, нубат-нубатралди къабулунин къайдадал МФЦ-да къевелай амалзва.

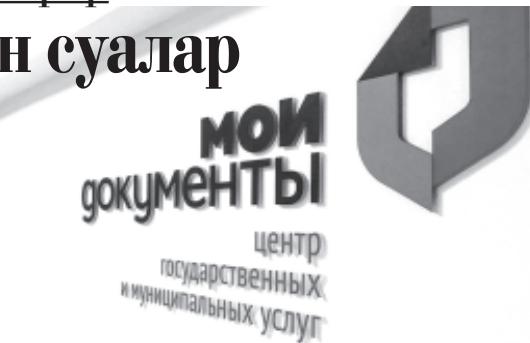
- 3-7 исэх хъанавай аялриз талук дунд та-кын атар тайшинарун патал герек чарар-цлаар гъик-ван чавалди къабулда?**

- И пособие къачун патал 2020-йисан 31-декабр-далди талук документар къабулзва. Виликан вар-цириз талук посбиярни санал хгуда.

- Хизан эмнени тлимиш авайди яз тестикъар-дай спраека МФЦ-да түйкүүриз жэзвани?**

- Эхъ, жэзва.

- Паспорт дегишар хъийидайла, документар вахтунилай вилик вугайтла жедани?**

- Къанундал аласлу яз, паспорт дегишарна къани яшдив ага-къазавай касдивай вич дидедиз хъайи ий-къан пакадилай фад паспорт дегишариз хүн мумкин туш.

- Дидевшилн капиталдин сертификат къачуна, амма ана авай пулдик хукуйнаватла, адан къадар артух хъжедани?**

- Эгер къвед лагъай аял 2020-йисан январдилай инихъ девирда дидедиз хъанватла (ва я веледвиле къабулнаватла), пулдин къадар артух хъжеда.

Чи ватанэгълияр - гъар сана Чехи бубадин гелеваз

Келунра, къалахра, яратмишунра чи жегъилри къазанмишзувай агалкъунрикай чав мукъвал-мукъвал хабарар ага-къазава. Ингэе нубатдин муштуух Моск-вадай атана: лезги руш Лавияди МГУ яру дипломдалди къутягънава, гила ам аспирантурадик экечнава.

Лавия Феликсонва ДАВУДОВА 1996-йисан 21-сентябрдиз Махачкалада военный къуллугчыдин ва математирик неслирлин хизанды дидедиз хъана. Адан буба Феликс Омарович, отставкада авай къенепатан къуллугчын майор, Хив райондин Асахууряй я, Сулейман-Стальский райондин Зугърабахууряй тир диде Эльмира Сарухановнади Москвада областда Рос-сиядин УФНС-дин къурулушда къалахзва.

Лавияди Махачкаладин 8-нумрадин лицай тафа-ватлудаказ акаалтларна. Лицейда къелдай вахтунда ада республикадин дөрөжада математикадай, физикадай, химиядай ва маса предметрай олимпиадайра иш-тиракна, хъсан чкаяр къуна. 11-классда къелзувай вах-тунда ада Дағыустандын мектебрин арада математикадай къиле феий ачух “Пифагор” олимпиададани, МФТИ-дин физикадинни математикадин 53 лагъай олимпиададани 1-чкаяр къуна.

Лавиядиз математика къанарайди адан чехи буба, советтин машгүр математик И.П. Натансонан ученик, вичин вире умьур математикадиз бахш авур Сарухан Агъаханович Агъаханов я. Гаф кватач чкадал къейд тавуна жедач, Сарухан Агъахановичан алакъунар се-беб яз, неинки республикада, гъакл адалай къе-цени математикадин илимприн рекъяй хейлинбуру кандидат-вилин диссертацияр хвена.

Чехи бубадилай чешне къачуна, математик хъунин гъевес Лавиядик гъеле 5-классда авайла акатна. Сифте яз ада, 5-классда авайла, олимпиадада гъа-ливал къачуна. “Вакай лап къуватлу математик же-да”, - лагъанай хтулдин сад лагъай гъаливикий хабар хъайи чехи бубади.

Мектеб къутягъдалай къулухъ Лавияди Москвадин са шумуд вуздиз документар ракъурна, виринрик агалкъунралди экечнин авуна. Амма гележедигин чехи математик хъунин алакъунар авай руша лап хъсан математикар гъазурзувай М.В. Ломоносован тъвару-нхъ галай МГУ хъяна. Уълкедин машгүр вузда къел-дай вахтундани ада вич лап хъсан студентка тирди тестикъарна.

Къейд ийин, 2016-2017-йисара мергъяматлувилин “ЛЕКИ” фондуну Лавиядиз гъар ваца стипендияни тайнаарна.

2019-йисуз студентрин, аспирантрин ва жегъиль алимприн Международный XXVI “Ломоносов” конфе-ренциядай “Математика ва механика” хилляй “Иссле-дование уравнения Матье вблизи границ второй резонансной зоны” темадай лап хъсан доклад авунай Лавиядиз грамота гана.

Алай ийисуз Лавияди МГУ-дин механикадинни математикадин факультет яру дипломдалди акаалтларна. Гъелбетда, илимдин рекъе чехи куклурхъ ага-къунин мурад рикъе авай жегъиль математикди вичи къелай вузда математикадин рекъяй мадни дерин чир-вилер къачун къетнава. Алай вахтунда ада вуздин аспирантурда къелун давамарзва.

Вилик еке макъсадар эцигнавай, дерин къатунар, бажарагъ авай Лавия Давудовадилай илимдин вини дережаяр мұнгызғариз алакъульда. Къуй адахъ гележегдэе ага-къунай хурай!

Чилляй экечнинавай бур хъиз аквазва. Эгер дикъетлу-даказ килигайтла, абуруй таарин ва вагъшийрин беденрин ухшарар къеда.

Китайвийри къванерин тамухъ галаз алакъалу жуъреба-жуъре риваятарни түйкүрнава.

Квэз чидани?

Къванерин там

Дульяндин төбиатдин аламатдин чайрикай сад Китайда авай къванерин там я. Юньнань вилаетда, милли Шилин паркуна, саки 350 квадратный кило-метрдин майдан къванерин таму къунва. Санани мад дульшүш тежезгэй ихтигин жуъредин чка 200 миллион ийс идалай вилик арадал атанвайди яз гысабзувай. Са бязи чешмэйри тестикъарзувайвал, исята вичел “Къванерин там” тъвар акаалтнавай чка сифтэдай гъульпүр кълан тир. (А чкализ ихтигин тъвар ана авай къване-рикай таарин ухшар къевзэвайил яганва). Газаф йи-сар алатна, гъуль яваш-яваш къурана, терг хъана, амма а чкада тиқдиз ага-къуванавай рагар хътий къванер амукъна (шикилда).

Цихъ галаз дагълухъ жинсер (къванер) какахьна арадал атанвай ажайиб къалубдин рагар хътийнбур саки

Дульянда

ВОЗ-ди хиве къуна

Виридуңнадын здравоохраненидин тешкилатди (ВОЗ) ма-лумарнавайвал, вакцинайривай коронавирусдин азар чукунин ви-лик пад тамамдиз къаз жедач. ВОЗ-дин векил Х.Клюгедин ихти-лат “Новости” РИА-ди раижна.

“Вакцинайри COVID-19 тамамдаказ акъвазардачтлани, абуру түгъвалдихъ галаз чугувазай женгина еке күмек гузва”, - лагъа-на ада. Ада къейд авурвал, фармацевтикан түйкүрнүри ва медицинадиз талук жуъреба-жуъре технологийри инсанрин ви-лик цийи мумкинвилер ачхазва.

Коронавирус акатзайвайбурун къадар эхиримжи ийкъара дуль-нядын хейлийн ульквейра, гъа жергедай яз Россиядани, къверда-вай артух жезва.

25-ноябрдин делилралди, дульянда коронавирус акатайбу-рун къадар 60 миллиондилай алатнава. Россияда коронавирус акатнавайбурун къадар 2 миллионни 100 агъзурдалай артух хъан-ва. Эхиримжи са шумуд юкъуз чи улькведа коронавирус акатнавай 20 агъзурдалайни виниз ксар дульздал акъуднава. Пешекарри тестикъарзувайвал, газафбуру түгъвалдиз акси серенжемар ви-лив хүн тийизизвайвия начагъ жезвайбурун къадар артух жезва.

Гыкъум Байденав вахкуда

США-дин федеральный гыкъумдарри цийиз хъянаев президент Жозеф Байденав гыкъум вахкуз гъазур тирдакай малумар-нава, хабар гузва «CNN» чешмеди.

7-ноябрдиз кылса феий сечкийри Байден гъалиб хъана. Амма са жерге штатра вич гъалиб хъанвайди яз гысабзувай Трампа суддин күмекдадли вичин къенкъечивал арадал хуник умуд кутунвай.

Банкунин карта гыкъи хъуда?

Информациядиин сиястандин, технологиядиин ва алакъадин рекъяй Госдумадин комитетдин председателдин заместитель А. Свинцова “Говорит Москва” радиодиз интервью гай вахтунда банкунин карта путурийри хъудай къайда малумарна.

Свинцова россиявийриз ага-кълан 2-3 карта кардик кутун теклифзана: сад - анжака мажиб патал, къвед лагъайди - са заты къа-чун патал къватлавай пул хъун патал. Пуд лагъай картадикай ин-тернетдин күмекдадли яшайишда герек къведай кульу-шуль-лүз затылар маса къачудайла, менфят къачуз жеда. Пешекарди интернетдай затылар къачун патал тайнарнавай картада 2-3 ийкъан къене герек къедай къван пулдин къадар хъун теклифзана.

США-дик тахсир кутуна

Китайдин гыкъумдаррин фикирдади, США-ди чипиз менфят худунин макъсадралди алаш-булаш гъалар арадал гъизва. Идакай Филиппинри авай Пекиндин векилханадин малуматра къейднава.

“Лента.ру” чешмеди хабар гузайвал, Китайдин дипломатрин арза остродвин улькведиз милли хатасузвилин рекъяй США-дин месляти Роберт О’Брайен атунихъ галаз алакъалу я. Абурун фикирдади, О’Брайен Китайдин Филиппинри арада къал таза алахъздавай. Адалайни гъейри, ам Китайдин къенепатан мес-лайрик къаришиш жезвай.

Отставкадиз экечнана

Эрменистандин премьер-министр Н. Пашиянан гыкъуматдин чехи пай - 12 министрдикай ругуд - отставкадиз экечнана. Идакай “Интерфакс” чешмеди хабар гузва.

Къе-цепатан къарин, оборонадин, МЧС-дин, зегъметдинни яшай-ишидин месэлайрин, образованидин, илимдин, культурадин, эко-номикадин министрри къуллугъдилай элячунин арзаяр хъена.

9-ноябрдиз Эрменистанди, Азербайжанди ва Россияди Къа-рабаахда дяве ака-вазарунин гъакъиндай умуми икъардал къул-лар эзигна. Документдал аласлу яз, эрменийрини азербайжан-рин терефар чи къунвай чайрал аламукъзва.

Арадал атай нетижаяр Азербайжанди чипин гъаливал яз къа-булнава. Эрменистанда халкъдин гегъенш къатари Пашиянан къа-лахдай къерх хъун истемишунихъ галаз алакъалу чаллажу-хъалар арадал атанва.

Какаодикай авай менфят

Великобританиядидин ва США-дин университетрин алими тес-тикъарзувайвал, какаодик квай флаванолри инсанрин мефтилдин къвалах хъсанарда. Алимрин ахтармишунин нетижайрикай “Scientific Reports” журналда чапнавай макъалада хабар гузва.

Адалайни гъейри, какаодик квай менфятлу затылар дамарин къезил азарар саътар хъувурдалай къулухъ саъламвал фад-фад гүнгүнча хутада.

Кускафтарри түйн

Зимбабведин Чируманзу районда кускафтаррин (гиена) нехир-ди къвале ксанвай агъил инсандал гъужумна ва ам түйн. Идакай “CNN” чешмеди хабар гана.

Вагъшийри гъужумай вахтунда 87 ийсан яшда авай Масека вичин къазмада текдаказ ксанвай. Кускафтарри ам къваливай 300 метрдин мензилдиз ялна. Тамун къуллугъчияр хаталу вагъший-рин гүнгүнча гъатнава. Абурун чкадин агъалийриз йифен чавуз күчедиз экечнэ тавун, мукъаят хъун, къвалерин раклар, даклар агалун теклифзана.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

понедельник, 30 ноября

РГВК

06:50 «Заряжайся!» 0+
 07:00 Время новостей Дагестана. Итоги
 08:05 «Заряжайся!» 0+
 08:15 «Здоровству, мир!» 0+
 08:50 «Заряжайся!» 0+
 08:55 Д/с «Русский музей детям» 11 с. 0+
 09:25 Х/ф «Гастролер» 12+
 11:10 «Парламентский вестник» 12+
 11:35 Т/с «Метод Фрейдона» 12 с. 16+
12:30, 16.30 Время новостей Дагестана
 12:50 «Человек и право»
 14:05 «Служба Родины» 12+
 14:30 Время новостей Дагестана
 14:50 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
 15:45 «Арт-клуб» 0+
 16:10 Мультифильм 0+
 16:55 «В центре внимания»
 17:00 Д/с «Пять причин поехать в...» 22, 23 с.

17:30 Т/с «Напарницы» 1 с.
 18:25 Мультифильм 0+
 18:45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19:30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
20:00, 23.00, 01.30 Время новостей Дагестана
20:20, 12.30 «Кунацкая» 12+
21:05 «Дагестанский календарь» 0+
21:10 «Экологический вестник» 12+
21:25 «Учимся побеждать»
21:45 «Дагестан туристический» 6+
22:00 «На виду» 12+
23:20 «Угол зерения» 16+
23:50 Д/с «Карта Родины» 17 с. 12+
01:15 Передача на табасаранском языке «Мил»
01:50 «На виду» 12+
02:15 «Экологический вестник» 12+
23:35 «Вечерний Ургант» 6+
01:15 Познер. (16+).
02:30 «Дагестан туристический» 6+
02:45 «Учимся побеждать»

ПЕРВЫЙ

5.00, 9.25 Доброе утро. (12+).
9.00, 12.00, 15.00, 3.00 Новости. (16+).
9.50 Жить здорово! (16+).
10.55 Модный приговор. (6+).
12.15, 1.15 Время покажет. (16+).
14.10 Гражданская оборона. (16+).
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00, 3.40 Мужское/Женское. (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 На самом деле. (16+).
19.45 Пусть говорят. (16+).
20.30 Т/с «Доктор Преображенский». (16+).
21.20 Док-ток. (16+).
23.35 «Вечерний Ургант» 6+
01:15 Познер. (16+).
02:30 «Дагестан туристический» 6+
02:45 «Учимся побеждать»

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Юлистан» на азербайджанском языке
14:30, 21.05 Вести Дагестан
17:15 Актуальное интервью.
17.45 Док. фильм
18.25 Страна мастеров
5.00, 9.30 Утро России. (12+).
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40, 18.40 60 минут. (12+).
14.55 Т/с «Морозова». (12+).
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
21.20 Т/с «Тайны следствия 19». (12+).
23.40 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.20 Т/с «Каменская». (16+).
4.05 Т/с «Версия». (12+).

НТВ

5.00 Т/с «Юристы». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00, 13.00, 16.00, 19.00, 23.35 Сегодниа.
8.25 Т/с «Морские дьяволы». (16+).
9.25, 10.25 Т/с «Глаза в глаза». (16+).
10.00 Сегодниа.
13.25 Чрезвычайное происшествие.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40, 18.40 60 минут. (12+).
14.55 Т/с «Морозова». (12+).
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
21.20 Т/с «Тайны следствия 19». (12+).
23.40 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.20 Т/с «Каменская». (16+).
4.05 Т/с «Версия». (12+).

ДОМАШНИЙ

6.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
8.30 Давай разведемся! (16+).
9.35, 4.40 Тест на отцовство. (16+).
11.45, 3.45 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
12.55, 2.55 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.25 Чрезвычайное происшествие.
14.00 Место встречи.
16.25 ДНК. (16+).
18.35, 19.40 Т/с «Пес». (16+).
14.30, 2.30 Д/ф «Знахарка». (16+).
21.20 Т/с «Чужая стая». (12+).
15.00, 19.00 Т/с «Женский доктор 5» (16+).
23.45 Основано на реальных событиях. (16+).
2.30 Т/с «Дыши со мной» (16+).
1.20 Место встречи. (16+).
3.25 Т/с «Законы улиц». (16+).
6.20 6 кадров. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10 Х/ф «Приезжая». (12+).
10.10 Д/ф «Олег Ефремов. Последнее признание».
10.55 Городское собрание.
11.30, 14.30, 17.50, 22.00 События.
11.50, 3.10 Т/с «Коломбо». (16+).
13.40, 5.20 Мой герой. Dennis Dрагунский. (12+).
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Отец Браун». (Беликобритания). (16+).
16.55 Д/ф «Доказательства смерти». (16+).
18.15 Т/с «Анатомия убийства». «Скелет в шкафу». (12+).
22.35 Игра на выживание.
23.05, 1.35 Знак качества.
0.00 События. 25-й час.
0.35, 2.55 Петровка, 38.
0.55 Хроники московского быта. Жены секс-символов. (12+).
2.15 90-е. Люди гибнут за металла. (16+).
4.40 Короли эпизода. Валентина Сперанова. (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Сегодня утром. (12+).
8.00, 13.00, 18.00, 21.15 Новости дня.
8.20 Х/ф «Отряд особого назначения». (12+).
10.00, 14.00 Военные новости.
10.05, 13.15 Т/с «Туман». (16+).
14.15 Т/с «Туман 2». (16+).
18.30 Специальный репортаж. (12+).
18.50 Д/с «Оружие Первой мировой войны». «Жатва смерти». (12+).
19.40 Скрытые угрозы. «Альманах 44». (12+).
20.25 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым». «Почему Ленин поворил Ататорку». (12+).
21.25 Открытый эфир. (12+).
23.05 Между тем. (12+).
23.40 Т/с «ТАСС уполномочен заявить...» (12+).
2.15 Д/ф «Противостояние». (16+).
5.10 Д/ф «Брат на брата. Александр и Михаил Свечинь». (12+).

вторник, 1 декабря

РГВК

06:50 «Заряжайся!» 0+
07:00, 08.30, 12.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08:00 «Заряжайся!» 0+
08:05 Мультифильм 0+
08:50 «Заряжайся!» 0+
08:55 Д/с «Пять причин поехать в...» 22, 23 с.
09:25 Х/ф «Неприкасаемые»
11:35 Т/с «Напарницы» 1 с.
12:50 «Кунацкая» 12+
13:30 «Экологический вестник» 12+
13:55 «Угол зерения» 16+
14:30, 16.30 Время новостей Дагестана
14:50 «Дагестанский календарь» 0+
15:45 «На виду» 12+
15:25 «Дагестан туристический» 6+
15:45 «Учимся побеждать»
16:05 Мультифильм 0+
16:55 «В центре внимания»

17:00 Д/с «Пять причин поехать в...» 24, 25 с.
17:30 Т/с «Напарницы» 2 с.
18:25 Мультифильм 0+
18:45 Передача на лакском языке «Альчи ва агълу»
19:30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
20:00, 23.00, 01.30 Время новостей Дагестана
20:20 «Подробности» 12+
20:45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21:30 «Галерея искусств» 6+
22:00 «Человек и вера»
23:20 «Память поколений. Абдулхаким Исмаилов»
23:45 Д/с «Карта Родины» 18 с. 12+
21:00 Время. (16+).
21.30 Т/с «Доктор Преображенский». (16+).
22.25 Док-ток. (16+).
23.25 Вечерний Ургант. (16+).
0.5 Я и здесь молчать не стану! (12+).
2.35, 3.05 Наедине со всеми. (16+).

ПЕРВЫЙ

5.00, 9.25 Доброе утро. (12+).
9.00, 12.00, 15.00, 3.00 Новости. (16+).
9.50 Жить здорово! (16+).
10.55 Модный приговор. (6+).
12.15, 1.05 Время покажет. (16+).
14.10 Гражданская оборона. (16+).
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00, 3.25 Мужское/Женское. (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 На самом деле. (16+).
19.45 Пусть говорят. (16+).
20.30 Т/с «Доктор Преображенский». (16+).
21:45 «Дагестан туристический» 6+
22:00 «Городская среда»
23:20 «Аугодafe» 12+
00:00 Д/ф «Я - кубачинка»
01:15 Передача на дагестанском языке «Альчи ва агълу»
01:50 «Дагестан туристический» 6+
02:30 «Аугодafe» 12+
03:15 «Городская среда»
04:05 Передача на дагестанском языке «Адамти ва замана» 12+
2.35, 3.05 Наедине со всеми. (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Магудуре» на агульском языке
14:30, 21.05 Вести Дагестан
17:15 Большая перемена. Дания Шабанов
17.45 Уроки Кубачинского орнамента.
18.10 Актуальное интервью.
5.00, 9.30 Утро России. (12+).
9.55 О самом главном. (12+).
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Б. Корчевниковым. (12+).
12.40, 18.40 60 минут. (12+).
14.55 Т/с «Морозова». (12+).
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
21.20 Т/с «Тайны следствия 19». (12+).
23.30 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+).
2.20 Т/с «Каменская». (16+).
4.05 Т/с «Версия». (12+).

НТВ

5.00 Т/с «Юристы». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00, 13.00, 16.00, 19.00, 23.35 Сегодниа.
8.25 Т/с «Морские дьяволы». (16+).
9.25, 10.25 Т/с «Глаза в глаза». (16+).
10.00 Сегодниа.
13.25 Чрезвычайное происшествие.
11.30 Судьба человека с Б. Корчевниковым. (12+).
12.40, 18.40 60 минут. (12+).
14.55 Т/с «Морозова». (12+).
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
21.20 Т/с «Чужая стая». (12+).
14.35, 19.40 Т/с «Пес». (16+).
14.20, 2.20 Д/ф «Знахарка». (16+).
14.55, 19.00 Т/с «Женский доктор 5» (16+).
23.00 Т/с «Дыши со мной» (16+).
3.10 Их нравы.
3.30 Т/с «Законы улиц». (16+).
6.15 6 кадров. (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
8.25 Давай разведемся! (16+).
9.30, 4.40 Тест на отцовство. (16+).
11.40, 3.45 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
12.50, 2.55 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.50, 2.00 Д/ф «Порча». (16+).
14.20, 2.20 Д/ф «Знахарка». (16+).
14.55, 19.00 Т/с «Женский доктор 5» (16+).
23.35 Линия защиты. (16+).
23.05, 1.30 Просошение. Алексей Петренко.
0.00 События. 25-й час.
0.35, 2.55 Петровка, 38.
0.50 90-е. В завязке. (16+).
2.15 Московская паутина. Ловушка. (12+).

ПЯТНИЦА, 4 декабря

РГВК

06:45 «Заряжайся!» 0+
07:00, 08.30, 10.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на аварском языке 12+
08:00 «Заряжайся!» 0+
08:10 Мультифильм 0+
08:50 «Заряжайся!» 0+
08:55 Д/с «Пять причин поехать в...» 27, 28 с.
09:25 X/f «Война крестоносцев» 12+
11:35 Т/с «Напарницы» 4 с.
12:50 X/f «Новые похождения Швейка» 0+
14:00 «Агресектор» 12+
14:30, 16.30 Время новостей Дагестана
14:50 «Кунацкая» 12+
15:30 «Психологическая азбука» 12+
15:50 «Галерея искусств» 6+
16:15 Мультифильм 0+
16:55 В центре внимания

17:00 «На злобу дня» 12+
17:15 Спектакль «Две стрельбы» (Ингушетия) 12+
18:25 Мультифильм 0+
18:45, 01.15 Передача на кумыкском языке 12+
19:30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
20:00, 23.00, 01.30 Время новостей. Махачкала
20:20 «Подробности» 12+
20:45 «На виду спорта» 12+
21:25 «Молодежный микс»
21:45 «Круглый стол» 12+
22:20 «Дагестанский капендарь» 0+
23:20 «Глобальная сеть» 16+
23:55 Д/с «Все грани безумия» 9 с. 16+
01:50 «Подробности» 12+
02:10 «Молодежный микс»
02:25 «На виду. Спорт» 12+
02:55 «Круглый стол» 12+
03:25 «Подробности» 12+
03:45 «Психологическая азбука» 12+

ПЕРВЫЙ

5.00, 9.25 Доброе утро. (12+).
9.00, 12.00, 15.00 Новости. (16+).
9.50 Жить здорово! (16+).
10.55, 2.55 Модный приговор. (6+).
12.15 Время показать. (16+).
14.10 Гражданская оборона. (16+).
15.15, 3.45 Давай поженимся! (16+).
16.00, 4.25 Мужское/Женское. (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 Человек и закон. (16+).
19.45 Телегра «Поле чудес». (16+).
21.00 Время. (16+).
21.30 Голос. (12+).
23.20 Вечерний Ургант. (16+).
0.15 Д/р «Бэнкси. Расцвет нелегального искусства». (12+).
2.15 Наедине со всеми. (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национальный канал «Шолтавысы» на ногайском языке 14:30, 21.05 Местное время Вести Дагестан
17:15 Духовная жизнь
17.40 Концерт
5.00, 9.30 Утро России.
9.00, 14.30, 21.05 Вести. Местное время.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40, 18.40 60 минут.
14.55 Т/с «Морозова». (12+).
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
21.20 Т/с «Тайны следствия 19». (12+).
1.40 X/f «Моя жизнь». (12+).
3.15 X/f «Со дна вершины».

НТВ

5.00 Т/с «Юристы». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00, 13.00, 16.00, 19.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Морские дьяволы». (16+).
9.10, 3.00 Тест на отцовство. (16+).
9.25, 10.25 Т/с «Глаза в глаза». (16+).
11.20, 2.10 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
12.25, 1.15 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.30, 0.10 Д/ф «Порча». (16+).
14.00, 0.40 Д/ф «Знахарка». (16+).
21.20 Т/с «Чужая стоя». (12+).
23.25 Своя правда с Р. Бабаяном. (16+).
1.15 Квартирный вопрос.
2.20 Агентство скрытых камер. (16+).
3.20 Т/с «Законы улиц». (16+).
4.50 X/f «Шерлок Холмс и доктор Ватсон».

ДОМАШНИЙ

6.30, 5.30 По делам несовершеннолетних. (16+).
8.05, 4.40 Давай разведемся! (16+).
9.10, 3.00 Тест на отцовство. (16+).
9.25, 10.25 Т/с «Глаза в глаза». (16+).
11.20, 2.10 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
12.25, 1.15 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
13.30, 0.10 Д/ф «Порча». (16+).
14.00, 0.40 Д/ф «Знахарка». (16+).
21.20 Т/с «Чужая стоя». (12+).
23.25 Своя правда с Р. Бабаяном. (16+).
1.15 Квартирный вопрос.
2.20 Агентство скрытых камер. (16+).
3.20 Т/с «Законы улиц». (16+).
4.50 X/f «Шерлок Холмс и доктор Ватсон».

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10 Детектив «Расследование». (12+).
9.40, 11.50, 15.05 X/f «Битва за Москву». (12+).
11.30, 14.30, 17.50 События.
14.50 Город новостей.
18.05 Детектив «Реставратор». (12+).
20.05 Детектив «Жизнь под чужим солнцем». (12+).
22.00 В центре событий.
23.10 Приют комедиантов. (12+).
1.05 Д/ф «Марк Бернес. Я живьи учил не по учебником». (12+).
1.45 Д/ф «Мы пели под пляями...» (12+).
2.30 X/f «Мой дом - моя крепость». (12+).
4.00 Петровка, 38. (16+).
4.15 X/f «Первый троллейбус».
5.40 Д/ф «Олег Ефремов. Последнее признание». (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Не факт! (6+).
6.40 Д/ф «Призраки остро-ва Матуя». (12+).
8.00, 13.00, 18.00, 21.15 Новости дня.
8.20 Д/с «Сделано в СССР». (6+).
8.35, 10.05, 13.20, 13.40, 14.05, 1.8.40, 21.25 Т/с «Родина». (16+).
10.00, 14.00 Военные новости.
23.10 Десять фотографий. (6+).
0.00 X/f «Живые и мертвые». (12+).
3.25 X/f «Дожит до расвета».
4.40 X/f «Отряд особого назначения». (12+).

суббота, 5 декабря

РГВК

07:00, 08.30 Время новостей Дагестана
07:20 Передача на кумыкском языке 12+
08:00 Мультифильм 0+
08:50 X/f «Дом, который построил Свифт» 0+
11:20 «Мой малыш» 12+
11:50 «Молодежный микс»
12:10 Балет «Асиат» 12+
14:10 «На виду. Спорт»
14:45 «Подробности» 12+
15:10 «Круглый стол» 12+
15:50 «Здравствуй, мир!» 0+
16:30, 19.30, 22.30 Время новостей Дагестана
16:50 «В центре внимания» 0+
16:55 «Дежурная часть»
17:10 Дагестанская кино. X/f «Пора красных яблок» 12+
18:25 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Пять веков и одна осень» 12+

18:45 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
19:55 «Дежурная часть»
20:05 «Парламентский вестник» 12+
20:25 Проект «Мы – народ российский». Дагестан многонациональный»
20:55 «Первая студия» 12+
21:55 «Годекан» 6+
22:55 X/f «белые россы» 12+
00:30 Время новостей Дагестана
01:00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
01:35 «Мой малыш» 0+
02:00 Балет «Асиат» 12+
03:45 «Годекан» 6+
04:10 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+
04:45 «Здравствуй, мир!» 0+
05:15 «Дежурная часть»

ПЕРВЫЙ

6.00 Доброе утро. Суббота. (6+).
9.00 Умницы и умники. (12+).
9.45 Слово пастыря.
10.00, 12.00 Новости. (16+).
10.15 Г. Хазанов. «Я и здесь молчать не стану!» (12+).
11.10, 12.15 Видели видео?
13.50 На дачу! с Н. Барбье.
15.10 Кто хочет стать миллионером? (12+).
16.45 Горячий лед. Фигурное катание. Кубок России 2020. Женщины. Программа. Прямой эфир.
17.55 Ледниковый период.
21.00 Время. (16+).
21.20 Сегодня вечером. (16+).
23.15 X/f «Дождливый день в Нью-Йорке». (16+).
1.05 Наедине со всеми.
2.30 Модный приговор. (6+).
3.20 Давай поженимся!
4.00 Мужское/Женское.
5.25 Комедия «Берегите мужчин!» (12+).

РОССИЯ 1

5.00 Утро России. Суббота. (6+).
8.00, 10.00, 16.00 Сегодяня.
8.20 Готовим с Алексеем Зимними.
8.45 Кто в доме хозяин? (12+).
9.25 Едим дома.
10.20 Главная дорога. (16+).
11.00 Живая еда с Сергеем Малоземовым. (12+).
12.00 Квартирный вопрос.
13.10 НашПотребНадзор. (16+).
14.00 Поедем, поедим!
15.00 Своя игра.
16.20 Следствие вели. (16+).
18.00 По следу монстра. (16+).
11.30 Юмор! Юмор! Юмор!! (16+).
12.30 Доктор Мясников. (12+).
13.40 X/f «Вера». (12+).
18.00 Привет, Андрей! (12+).
20.00 Вести в субботу.
21.00 X/f «Незабытая». (12+).
1.30 X/f «Жребий судьбы».

НТВ

7.20 Смотр.
8.00, 10.00, 16.00 Сегодяня.
8.20 Готовим с Алексеем Зимними.
8.45 Кто в доме хозяин? (12+).
9.25 Едим дома.
10.20 Главная дорога. (16+).
11.00 Живая еда с Сергеем Малоземовым. (12+).
12.00 Квартирный вопрос.
13.10 НашПотребНадзор. (16+).
14.00 Поедем, поедим!
15.00 Своя игра.
16.20 Следствие вели. (16+).
18.00 Центральное телевидение.
20.20 Секрет на миллион. Марина Зудина. (16+).
22.20 Ты не поверишь! (16+).
23.25 Международная пилот-рампа. (16+).
0.15 Квартирник НТВ у Марглиуса. Рита Dakota.
1.35 Дачный ответ.
1.30 Т/с «Законы улиц».

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
6.50 X/f «Анна». (16+).
8.10 Полезная покупка.
8.20 X/f «Над Тиссой».
10.00 Д/ф «Мы пели под пляями...» (12+).
10.50, 11.45 X/f «ДоброБольшой». (12+).
11.30, 14.30, 23.45 События.
13.05, 14.45 X/f «Не в деньгах счастье». (12+).
17.15 X/f «Не в деньгах счастье вели». (12+).
21.00 Постскриптум.
22.15 Право знать! (16+).
0.00 90-е. Лебединая песня. (16+).
0.50 Д/ф «Диагноз для вождя». (16+).
1.35 Игра на выживание.
2.00 Линия защиты. (16+).
2.30 Д/ф «Доказательства смерти». (16+).
3.10 Д/ф «Ангелы и демоны». (16+).
3.50 Д/ф «Побег от сего света». (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.10 X/f «Человек родился»
7.45 Православная энциклопедия. (6+).
8.10 Полезная покупка.
8.20 X/f «Над Тиссой».
10.00 Д/ф «Мы пели под пляями...» (12+).
10.50, 11.45 X/f «ДоброБольшой». (12+).
11.30, 14.30, 23.45 События.
13.05, 14.45 X/f «Не в деньгах счастье». (12+).
17.15 X/f «Не в деньгах счастье вели». (12+).
21.00 Постскриптум.
22.15 Право знать! (16+).
0.00 90-е. Лебединая песня. (16+).
0.50 Д/ф «Диагноз для вождя». (16+).
1.35 Игра на выживание.
2.00 Линия защиты. (16+).
2.30 Д/ф «Доказательства смерти». (16+).
3.10 Д/ф «Ангелы и демоны». (16+).
3.50 Д/ф «Побег от сего света». (16+).

Дин Вири инсаниятдиз чешнелу ксар

Ямин МЕГЬАМЕДОВ,
диндин рекъял алим

(Эвел - 44-47-нумраира)

1. Усамагъ ибн Зайд асъгъаб (Аллагъ рази хъурай вичелай) къиле авай мусурманрин къушун гъазурна, ам Шам галайвал рекъе тун.

Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) Усамагъ ибн Зайд асъгъабдиз (Аллагъ рази хъурай вичелай), къушунар гъазурна, Шам галайвал рекъе гъатун эмирнавай. Усама асъгъабдин яш 18 иис тиртлани, ам зурба ала-къунар авай бажаргульу кас яз чидай. Мусурманар Мединадин къвальял гравай са чакда чипин къушунар къватлиз гатунна. Амма Пайгъамбар (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) азарпу хъана, са къадар вахт арадай фейила, ам рагъметдиз фена. И кар себеб хъана арабрин са бязи къебилайри, диндей экъечина, муртадвална. И кардихъ галаз алакъалу яз, са бязи асъгъаби Усамагъ асъгъаб къиле авай мусурманрин къушунар Шамдиз ракъурен (Римдин империядин аксина дяве чугваз), авай гъялариз килигайла, гежел вегъин дузын къар яз фикирна. Амма Абу-Бакр халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) къетли къарап къабулна, ада лагъана: “За зи халифвал Пайгъамбардин эмир чурунин кардилай башламишда. И месэла Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) къабулнавай къарап тир ва ам за, гъыкъван чаз четин хъайитлани, къилиз акъудда”.

Гъа икл, Абу-Бакр халифа (Аллагъ рази хъурай вичелай) мусурманрин къушун рекъе тваз (сагърай лугъуз) майдандиз экъечина. Мусурман гъукуматдин къил тир Абу-Бакр халифа къвач-къвачи къушундихъ галаз фена. Усама асъгъабдиз и кар акурла, ада балкандилай эвичиз кълан хъана, Абу-Бакр акахаджал. И арада Абу-Бакр халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) лагъана: “Ваъ, я вун эвичичдак, я зун акахаддак”. Халифади мусурман къушундиз ихтиян ве-си (эмир) авуна: “Къуне дяведа я хаинвал ийимири, я къейи (ва хер хъайи) душманрал рахшандар (абурун беденар кукъвариз, амлуз, къатлиз гадариз), аялар рекъимир, я папарик, я къузъубурок къамири, (хумравдин) тарарази цаяр ямри ва тараат атумир, хипер, дөвөяр анжак түүн патал тукъук...”. Ада мадни алава хъувуна: “Къун рекъял фидайла, чеб ибадатдал машъул ксар (килисаира кешишар ва мсб.) акурла, абурук къамири”. Абу-Бакр халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) мад са кардикай лагъана: “Эгер вуна Умар захъ галаз тунийтла, ам заз мусурманрин крат идара авунин карда къумек жедай”. Усамади жаваб хгане: “Ихтияя ви гъиле ава”.

Гъульюнлай Усамагъ (Аллагъ рази хъурай вичелай) рекъе гъатна. Рекъе вичел дузын хъайи муртадвал авур гъар са къебила ада диндихъ элкъур хъувуна. Лагъана къланда, и къебилайрин арада ихтиян фикир чикана: эгер мусурманар лап къуватлу тушитла, абуру икъван четин вахтунда ихтиян зурба къушун Шамдиз ракъурдачир. Усамагъ (Аллагъ рази хъурай вичелай) вичин къушуннан галаз Римдин империядин сергъятирив ага-къана. Ина женгер къиле фена. Нетижада Аллагъди мусурманриз душмандин винел гъаливал гана. Усамагъ (Аллагъ рази хъурай вичелай) къиле авай мусурманрин къушун, са шумуд гъафте сеферда хъайидалай къулухъ, Мединадиз хтане. (Бидая ва Нигъя-6/304).

2. Абу-Бакр халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) муртадвал авур къебилайрихъ ва закат гун инкар авурбурухъ галаз женгер тухун патал къушунар гъа-

(КъятI ама)

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хъайитла, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз къыхихъ.

Дин

Вири инсаниятдиз чешнелу ксар

зурна. Ада цусад десте тайинарна, гъардав са пайдахин вугана ва абур жуъребажуъре чайриз ракъурна. Абу-Бакр халифа (Аллагъ рази хъурай вичелай) вич са дестедин къиле аваз “Зуль-Кисса” лугъудай чқадиз рекъе гъатна. Амма Али асъгъабди (Аллагъ рази хъурай вичелай) адавай элкъвена Мединадиз хъфин талабна. Алиди (Аллагъ рази хъурай вичелай) Абу-Бакрдин (Аллагъ рази хъурай вичелай) балкандин къенерар къуна лагъана: “Эй, Аллагъдин расулдин халифа! За ваз Аллагъди расулдин Угъуд-гъазаватда лагъай гафар лугъун. Жуван тур къаъзара хтур, ваз гъякъ килигид хушвилин мумкинвал це чаз. Къин хъуй Аллагъдал, эгер мусурманриз ви къилел са дузынш атана бедбахтвал хъайитла, абурувай мад гъукумат къивачел акъалдариз хъжеда”. Абу-Бакр халифа (Аллагъ рази хъурай вичелай) Мединадиз хъфена ва пайдах ада маса касдал ихтибарна. Дугъриданни, Аллагъди мусурманриз къумек гана ва муртадвал авурбрун эхир хтана. Гъа икл, Аравияда Ислам мянгъем хъхъана ва къебилайя закат хуг эгечи хъувуна.

3. Абу-Бакр халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) Халид ибн Валидан (Аллагъ рази хъурай вичелай) къушун Ирак-диз ракъурен патал гъазурна. Ада халаз Мусанна ибн Гъарисагын (Аллагъ рази хъурай вичелай) рекъе тұна. Абур гъаф улквейра хъана ва элкъвена гъалибияр яз хтана.

4. Абу-Бакр халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) амай асъгъархъ галаз веревиридер авуна Римдин империядин улквейра гъазават тухудай къарап къабулна. Ада къушунар къвачтана, эмирап тайнарна, абурувай пайдахар вугана. Ахта абур сад-садан гъульюна аваз рекъе гъатна. Къушунрин къилин эмир яз Абу-Убайдадж асъгъаб (Аллагъ рази хъурай вичелай) тайнарнавай. Римдин империя галайвал рекъе гъатай къушунар “Ярмук” лугъудай чқада къват хъана. Мусурманрин эмири Абу-Бакр халифадиз (Аллагъ рази хъурай вичелай) душманрин къушунар лап гъаф тирдакай хабар гана. И кардихъ галаз алакъалу яз, Абу-Бакр халифади (Аллагъ рази хъурай вичелай) Иракда авай Халид ибн Валидан (Аллагъ рази хъурай вичелай) Шамдиз рекъе гъатунин эмир гана. Халифади гъакъни ада вичихъ галаз, “Ярмукда” авай Абу-Убайдадж къумек яз, Иракда авай къушунрикай са пайни къачун ва Иракда амукъзайвай къушунрин эмир яз Мусанна ибн аль-Гъарисагы (Аллагъ рази хъурай вичелай) тайнарн тапшуршина. Идалай гъеъри, Халидаз (Аллагъ рази хъурай вичелай) Шамдив ага-кънамазди, вири къушунрин эмирвал вичел къачунни бүрмишнавай. Халид асъгъаб (Аллагъ рази хъурай вичелай) Шамдиз ага-къайла, ада Абу-Убайдадж (Аллагъ рази хъурай вичелай) кагъаз ракъурна: “Баъкъикъатда, за Аллагъдивай дяве авай юкъуз за ваз саламатвал ва Ада чун и дунында гъар са писвилик хүн талабзава. Дугъриданни, заз Аллагъдин расулдин халифадин кагъаз атана: ана зун Шамдиз финин ва ана къушунрин къиле акъвазунин бүйрүгъ ганва. За къин къазва Аллагъдал, за а кар талабайди туш, я заз ам къанни хъайиди туш. Вун авай гъалда амукъ, чна ваз акъсивал ва мұттығысузвал ийидач, вун галачиз са къарни къабулдач...”.

Абу-Убайдади (Аллагъ рази хъурай вичелай) Халидан (Аллагъ рази хъурай вичелай) чар къелайла, ада жаваб хгане: “Аллагъди берекатлу авурай, Аллагъдин расулдин халифа ада авур фикирдин жигъетдай ва салам (тебрик) хъуй Халидаз ада авур кардин патахъай”.

Спорт

“Къуруш” - къакъан кукъушрихъ

Лезги ФЕТГЪУЛЛАГЪ

Спортдин жуърейрикай дүньяда виридалайни футбол машъура яз гысабазва. Сиртүш, неинки дүньядин, гъякъ улквейрин, шегъеррин, хуверрин, магълейрин дере-жайрани жаванрин арада датланған футболдай акъажунар тешкилзава. Аялри, же-гъилпри футболдиз ийизвай итиж къвердай артух жезва. Амма акъажунра иштиракдай, чипин алакъунар къалурдай мумкинвилер вирибурухъ жезвач. Бязи вахтара алакъунар авайбүр хъендикни кумкъазава. Спортдин маса хилера хъиз, инани къаюмвалдайбур, пулдин тақытар чара ийидайбур герек жезва...

Амма Хасавюрт райондин Цийи Къурушин хуърун “Къуруш” тівар алай футболдин команда баҳтлубурукай я. И команда дадиз РД-дин “Хатасуз Дағыстан” ГКУ-дин директор Вакъиф Сабирович Дилярханова къаюмвалзава. Ада хайи хуърун жегъилрин арада спортдин и жуъре вилик тухуник, гъакъикъатдан, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

Икл, 25 футболистдикай ибарат “Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин рекъя чипин тежириба, вердишилдер ва зирингвилер артух хъянвайди са шумудра су-бутна.

Иншада “Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин рекъя чипин тежириба, вердишилдер ва зирингвилер артух хъянвайди са шумудра су-бутна.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къуғъвазвай же-гъилрини къаюмвалзавайда чипик кутазвай умудар гъакъикъатдиз элкъуързава.

“Къуруш” команда дади алай ийисуз куыгъунин тақыза, къимет авачир пай кутазва. Гъелбетда, футболдал къ

ЛезГи газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядиян, алакъадин ва массовый коммуникацийрин министерство

367018, Махачкъала,
Насрутдинов пр., 1 "а"

КЬИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГИМОВ
(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЬИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ
66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н. М. ИБРАГИМОВ
66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН
Ж. М. САИДОВА
66-00-63

КУЛЬТУРАДИН
Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ
66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М. А. ЖАЛИЛОВ
66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
Р. С. РАМАЛДАНОВА
66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ
66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

Газет йиси 52 сефедра акъатзана
Газет алакъадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникацийрин хиле гүзчилав аувунин рекъяя Федеральный къултугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация аувуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ГУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди түккүр хъийизва.
Макъалайиз рецензияр гузвач ва абур эл-къиена вахкувач. Редакциядинни макъалайин авторрин фикирар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап аувун патал теклифнавай материалара гъаный делилрин дузвилин ва керчеквилин патахътай жавабдаравл автаррин чинн хиве гъатзана.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:
367018, Махачкъала, Насрутдинован проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:
Йисан - 63249
Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00
Чап ийиз вахкана - 16.50

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан къиче, б.

Тираж 5088

(Г) - Илишандик квай материалар
гъакъидихъ чапзавайбүр я.

(12) - Икъван яшар хъянвайбуру къелрай
НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Түйт инсанар я

Вагиф РАМАЗАНОВ

Махачкъала, Карл Марксан куьчеда (гилан Акушинский-дин). Сепаратторрин заводдин къаншарда, рекъяя физвай машиниз манийвал тахбурай лагъана, чиликай и патай а патаз экъечдай рехъ ахъайнавай ийкъар тир. Инсанрин чехи пай, вердиштирвал, машинрин виликай катзавай. Сад-къвед цийи рекъяя экъечизавай.

Москвадай командировкадиз атанвай са инженер рекъин агъа патай Сепаратторрин заводдиз фена кланзавай. Рекъин къерхда акъазна, килигна, машинар къери хъайи арада рекъелай элячизавай.

Рекъин юкъвал агаъына, акъ-

ваз хъана. Лап йигиндиз атай "Москвичдай" са жегъиль эвичина, инженердихъ элкъиена: "Для вас, козлов, специально подземный переход построили", - лагъана, машинда ахъукъуна рекъеътана.

Командировкадиз атанвай инженер чехи меркэздиз хъфейла, санал къалахазавай юлдашири: "Бес гъихътинбур я дагъустанивияр?" - хабар къуна.

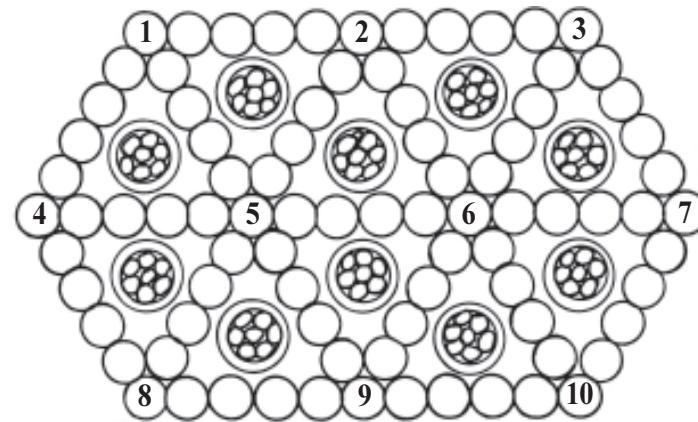
"Адэтидин инсанар я, са ти-мил түйт. Амма гъвччи-чехи чидайбүр я.

Зун лазим тушир чкадилай рекъелай элячидайла, залай яшдиз гъвччи сада, машин акъазарна, зи фамилия къуна, а патаз экъечдай рехъ къалурна..."

Инженердин фамилия Козлов тир.

Кроссворд (6 гъарф)

Түккүйрайди - Салигъ ИБРАГИМОВ

1-2. Гатфариз акъатдай цуквер. 1-4. Аялар къугъвадай зат. 1-5. Ватандивай къакъватнавай чара чка. 2-3. Диндиз къуллугъ ийидайди. 2-5. Чур хъайи зат. 5-7. Хъувун (урус гаф). 2-6. Ни галай, nedai хъяч. 3-6. Запабар авуна фикирдилай алудун. 3-7. Чарасуз гъал. 4-5. Полицейскийри кхъизизай кагъаз (урус гаф). 4-8. Са талабун къилиз акъудун патал къачузвай пул (шай). 5-6. Магазин. 5-8. Чувудрин диндин къилин ктаб. 5-9. Межлис къилем тухузвайди. 6-7. Санал акъаз вайтийдай аял.. 6-9. Тамамардай къалахдикай хкатзавай эхирдин мана. 6-10. Taklaanviliin, душманвилиин гъисс. 7-10. Жегъеннем ва... 8-9. Театрда артистар къугъвазвай драмадин эсер. 9-10. Дузвал, гъахъльвал.

"ЛГ"-дин 47-нумрадиз акъатай кроссворддин жавабар:

ДУЗ ЦАРАРА: 6. Алибаба. 7. Вил. 8. Фер. 9. "Бамбардия". 12. Цай. 14. Аса. 16. Шулье. 17. Илан. 20. Чехир. 21. Тям. 22. Агъбаш. 25. Накъв. 26. Ярма. 27. Къиб. 29. Чам. 31. Балабанчи. 34. Гъекъ. 26. Гад. 37. Айванар.

ТИК ЦАРАРА: 1. Аял. 2. Кака. 3. Абдал. 4. Къари. 5. Ииф. 10. Маша. 11. Далу.

13. Альверчи. 15. Справка. 16. Шпион. 18. Нагъма. 19. Сят. 23. Акъул. 24. Иран.

28. Абзац. 32. Азан. 33. Чара. 35. Къуъд.. 36. ГАИ.

КРУГРА: 2. Кваркваци. 4. "Къайтарма". 27. Къаягъведен. 30. Медицина.

Малумат

Компаниядиз Дагъустанда тешкилатривайни халкъдивай датдана хипен, калин, балкъландин пи (макъ) къватлиз алакъдай итим герекзана. Пи йисан къилай-къилиз герек я.

Суалар ва теклифар телефондай веревирдда:
8-905-310-57-10 (Талгат)

В МФК "Даглизингфонд" реализуется программа "Антикризисные меры поддержки субъектов МСП", включающая в себя 4 вида микрозаймов. Эти микрозаймы может получить любой субъект МСП, зарегистрированный и осуществляющий свою деятельность в Республике Дагестан.

Заявитель вправе претендовать на получение разных видов микрозаймов с общим ограничением 5 млн рублей суммарно.

За подробной информацией необходимо обратиться в "Центр поддержки предпринимательства", расположенный по адресу:

г. Махачкала, ул. Гагарина, 120. Телефон: +7 (963) 370-98-78.

Номер горячей линии центра "Мой Бизнес": 8-800-700-99-00 (звонок по России - бесплатный).

2021-йис патал

ЛезГи газет

къихъ!

йисанди - 63249

6 вацранди - 51313

газетдин къимет почтарин отделенийрай:

йиса - 977 манатни 41 кепек

6 вацра - 488 манатни 70 кепек

Абонентрин ящикрай (до востребования):

йиса - 912 манатни 02 кепек

6 вацра - 456 манатни 00 кепек

"Дагпечатдин" киоскрай:

йиса - 456 манат

6 вацра - 228 манат

Киоскрай вахчун патал газет квевай "Дагпечатдин" киоскра, сайда (www.dagestan.press.) ва гъакъни Махачкъала, Промшоссе куьчедин 10 "а"-нумрадин дараматда, кхъиз жеда.

Чи бухгалтериядай:

"Лезги газетдин" редакциядай чи хутаҳдайбүр :

йиса - 325 манат

6 вацра - 162 манатни 50 кепек

Чи газет къинин патахъай суалар пайда хъайитла, экъунин сяддин 9-далай нянин сяддин 6-далди и нумрадиз зенг ийиз жеда: 8-928-584-16-72

2021-йис патал

"САМУР" журнал къихъ!

ИНДЕКСАР: йисанди - 63336

6 вацранди - 73895

ЖУРНАЛДИН КЪИМЕТ ПОЧТАРИН ОТДЕЛЕНИЙРАЙ:

йиса - 423 манатни 34 кепек

6 вацра - 211 манатни 68 кепек

"ДАГПЕЧАТДИН" КИОСКРАЙ:

йиса - 294 манат

6 вацра - 147 манат

РЕДАКЦИЯДАЙ:

йиса - 210 манат

6 вацра - 105 манат

2021-йис патал

"КАРД" журнал къихъ!

ИНДЕКСАР: йисанди - 63338

6 вацранди - 73906

ЖУРНАЛДИН КЪИМЕТ ПОЧТАРИН ОТДЕЛЕНИЙРАЙ:

йиса - 336 манатни 84 кепек

6 вацра - 168 манат

"ДАГПЕЧАТДИН" КИОСКРАЙ:

йиса - 210 манат

6 вацра - 105 манат

РЕДАКЦИЯДАЙ:

йиса - 150 манат

6 вацра - 75 манат

МСП Банк увеличивает максимальный размер беззалогового кредита для самозанятых предпринимателей до 1 млн рублей. Ставка по кредиту фиксированная и составляет 7,75% годовых сроком до 3 лет. Увеличение максимальной суммы кредита позволит самозанятым предпр